

Napút-füzetek

46.

Elmer István

Műtét

Dráma két részben

Szereplők:

Csáth Nándor, orvos
Óry Péter, építész
Eszter, a feleség
Kispéter, a fiuk
Majláth György, az Öreg, orvos
Gyurka, Majláth György fia
Bazil atya, szerzetes
Nóvér
Ágnes
I. orvos

Játszódik 1956-ban és az 1970-es évek közepén

1. rész

KISPÉTER *(a műtőben)* Igen. Talán akkor is: a műtő fehérre csempézett falain elmélázott a kopott ősz. Csámpás pofával vigyort vetett egy fénysugár, aztán magára hagyta ezt az emelyítő szagú helyiséget; talán az egész féltekéről továbbállt. Mit keresett volna itt november elején?

Lenni – de hogyan? Az itt a kérdés. Mert hiszen bármire tekintünk, létezésünk visszfényét látjuk benne. Véres leveleket ráz a nyirkos szél a fákon. Az egyszeri és az örök feszítésében élünk, mintha minden csak álom lenne, illúzió, a mozdíthatatlanság erejével. Felkiáltanék: Uram, hol vagyok én ebben a játékban? Ebben a kegyetlen ígézetben?

Lehet. Talán ez az embernek adatott legnagyobb tudás? A pillanat szenvedélyes, fájdalmas, örömmel teli feszítésében az ajtó: lehet. De mit nyit meg, miféle tudást, az érzelmek miféle mezejét, a szenvedély miféle széles táncát: lehet?

Akkor... hogyan is lehetett? A kloroform és a fertőtlenítő szaga összekeveredett a műtőasztalon. Kerek képű műtőlámpák bámultak a meleg vértócsába. És az orvos, a gézmaszk fölött. Kezében fényes élű szike futott a zsigerek között.

Megoldásra vágyunk. Létünk türelmetlenségében örökké megoldásra. Megoldás pedig nincs. Talán éppen létünk maga a tudás, a megoldás. Az egyszeri, visszavonhatatlan, esetlegességében is kitaposott tudás.

A sebészorvos szeme, mint a tüskés vadgesztenye, mielőtt a burrok szétpattan, olyan volt. Az üvegtálba dobott kés megpendült.

NÁNDOR *(előtűnik a múlt fényéből, egy másik tér-időből)* Vért! Még vért!

KISPÉTER Az ősz tovább kopott a délutánban. Fakó fényvesztettségében billent a világ a következő másodpercbé. A vértócsa végül is egy ember volt.

NÁNDOR Még összevarrom, és tolhatják vissza. Nagy a csönd, csörömpölnek a műszerek. A műtőknek pocsek az akusztikájuk. Itt

még a süket Beethoven is másként kottázta volna a kilencedik szimfóniát... Az ördögbe, már fáradok. Jól vágtam meg, szépen nyitottam föl a hasüreget. Az a látvány fogadott, amire számítottam. Nem lépett föl semmi komplikáció. Még szerencse, nagyon össze kellett szednem magam, hogy ugyanúgy rutinszerűen fejezzem be, mint máskor a hasonló műtéteteket... Fáradt vagyok. Elnehezült a karom, fájdalmat érzek a jobb vállamban. Ha ez az érzés korábban kezdődik... csak nyugodtan, biztos, laza mozdulatokkal, ne lássák, mennyire elfáradtam.

KISPÉTER Szeretném megérteni, mi történt... s mi történt velem? Minden szerelemnél erősebb vonzódás ez... Egyszer, odahaza, abban a korban, amikor a nagy kérdésekkel a padlás távol eső csöndjébe menekültem, a régi holmik között rátaláltam egy iratcsomóra. Akkor még nem tudtam, hogy apám írását olvasom a poros fedőlap alatt: Hitek tragédiája.

Hitek tragédiája... tudás tragédiája... nem, nem, sehová nem vezetnek. Megint eltévedtem... eltévedtem, pedig szeretnék látni. Csakhogy mi a látás? A szem működése, a koponyánk mélyére vezetett inger? Mi a látás? Honnan látunk? Hiszen a szemünk és az agyvelőnk csak közvetítő eszköz...

NÁNDOR Formán kívül vagyok... Miért találtam az egyik véres szike hangját annyira kellemesnek, és hogyan kerül ide Beethoven, amikor egyre jobban fáj a vállam, mindjárt megmerevedik?... Miért nem törlik le a homlokomat? Csorog az izzadság, pedig hűvös a műtő.

Reggel óta talpon vagyok. Talán már elmúlt délután négy óra is. Ma

ez a harmadik operációm. Lüktet a halántékom, zsibbad a karom, a gondolatok magukkal vonszolnak. Legszívesebben elfelejtenék mindent, belezuhannék a butaság kioldó együgyűségébe. De még össze kell varnom.

Hát bizony, szegény ördögnek a fél gyomra kinn marad... azért szépen megoldottam. A legjobb angol szabó nem tud ilyen svejfolást készíteni... Mikor ér véget? Valami nincs rendben velem... most meg legszívesebben kezdeném előlről... amikor a hasi erekből felfröccsen a vér, az a legszébb... Befejztük. Kérem, viszavihatják a beteget... Végre nagy levegőt vehetek. A fenébe ezzel a gézmaszkkal!

KISPÉTER Előkerült az arca, mint a meghívottaké, ha véget ér az álarcosbál. Az egyetlen, ami valóban a miénk: az arcunk. És mintha csak büntetés lenne: sosem láthatjuk; legfőljbbe csak a tükrök visszfényében. Hát nem nevetséges? Önmagunkról rendelkezünk a legkevesebb ismerettel? Mások látnak minket, hosszan elnézhetik vonásainkat, kezünk tartását és mozgásunkban a gesztusokat, de bennünket a létezés elrejt önmagunk elől.

Miféle büntetés ez, talán nem érdemeltük ki a színről színre látás egyszerűségét? Mi ez a homály, mely mint az őszi pára, ráül a szememre és a szavamra, s a semmit tudók minden takarásával tapogatózom...

NÁNDOR *(megjelenik a gyerekkori szobája)* Az éjjeli lámpa szőlőfürtökkel színesre rajzolt buráját átégette már az örökkön égő villanykörte. Anyám aludt, szuszogott, mint az öregasszonyok, pe-

dig fiatal volt még, szép és fiatal, de én láttam arcán a szenvedést, és néztem a fényt, az ablakon túl hatalmas szederfa állott, mögötte jött föl a hold, odahallatszott a vonat hangja, amint végigsuhant a hegyek és a folyó között, mint egy gyöngyfűzér női nyakban, úgy nézett ki fényes ablakaival, s azt hittem, ez a világ, ez az egész világ...

Képtelen voltam elgondolni, hogy a vonat a hegyeken és a folyó kanyarulatán túl is továbbfut, hogy ott is élnek emberek... A szőlőfürtöket megégette a villanykörte, anyám szuszogott, hosszú volt a házban az éjszaka, egyetlen ki-mondatlan szó lebegett csak: irgalom. Mintha a létezésből hoztam volna magammal, olyan mélyen égett bennem: irgalom.

KISPÉTER És amikor véget ér, a műtőlámpáknak elveszik a fénye. Szigorú száj, magas homlok és az a kissé különös, száraz nézés, amely oly jellemző a természettudományokkal foglalkozó emberekre. A tapasztalatból fakadó higgadság, hogy legalább a világ egyik része megérthető.

NÁNDOR Aludnom kellene az egész napi megfeszített munka után.

KISPÉTER *(a távozó alak után)* Ne hagyj itt! A véres sebek között, ne hagyj itt!

(Sebészi öltözékét jelképszerűen át akarja adni Nándornak.)

NÁNDOR Nem aludtam egész éjszaka... Hajnalra a szőlőfürtök lassan átégtek, kormos lett a lámpabura, s amikor anyám fölébredt, zavartan mosolygott rám: égve maradt, egész éjszaka égve maradt. Nem zavart, kisfiam? És én tagadóan ráztam a fejem: nem, anyukám,

nem... perzsaszőnyegek borították a szobát... honnan az irgalom?... nem zavart, anyukám, nem, nem, lásd, reggel van, és a szívünk... a szívünk...

KISPÉTER Mint átszakadt lemez: és a szívünk?... Hallasz?!

(Zene, mely majd a végén visszatér. Tangóra vagy szvingre emlékeztető dallamos, szenvedélyes muzsika az ezerkilencszázötvenes évekből.)

NÁNDOR *(visszafordul)* Miféle hang ez? Kié volt az elfojtott sóhajtás?

KISPÉTER *(reménytelenül a másik tér-időből, majd eltűnik)* Apa?! Hol vagy, apa? Hol vagy?...

NÁNDOR *(a rendelőbe ér)* Ledőlök. Ha keresnek, az ügyeleti szobában vagyok.

NŐVÉR *(az ablaknál áll)* Főzök egy kávé?

NÁNDOR *(magának)* Milyen különös. A fehér íróasztal és a szekrény, a vizsgáló ágy és a köpenyek fehér tengerében miféle szint vet az arca? A pirosnak valami olyan változatát, mely nem megszokott ebben a környezetben... *(A nővérhez.)* Kávé? Köszönöm.

NŐVÉR Doktor úr, pihenjen le nyugodtan, nemsokára viszem.

NÁNDOR *(a nővér továbbra is kifelé néz az ablakon)* Mit néz vajon? Ezt a szennyesre ázott estét? A nyúlós, gusztustalan sötétséget? Ideggyógyász barátom mondja ilyenkor: „Megérkezett az évszakom. A fél világ depressziós. Én meg nem vagyok Jézus Krisztus, hogy megváltsam őket.”

NŐVÉR Az asszisztensek azt mondják, nagyszerűen végezte a műtétet.

NÁNDOR *(inkább magának)* Hát igen. Megmentettem egy embernek az életét azzal, hogy kivettem

a fél gyomrát. Boldognak kellene lennem... Ugyan! A világot csak tudomásul venni és még inkább elfogadni lehet, lázadozz bár – vagy vedd ki a gyomrát a szerencsétlenségnek, hogy ezután már egy ebédet sem tud végigenni –, vagy tégy, amit akarsz.

Vajon milyen lehet most a tenger? Délen örökké süt a nap. Délen, lenn délen... talán már sosem pillantható meg... Itt pocsék, megint esni fog, ha már nem esik. Fénylik a betonút, a hangokat kirekeszti az üveg. Aludni... most csak aludni. Ébredés után jó meleg fürdő, s mindjárt más lesz a közérzetem. Vagy csak a nézőpont változik? Ne töprengj. Dobj le a köpenyed, dőlj végig az ágyon, s talán nem nyom el addig az álom, mire az ápolónő hozza a kávé.

(Ruhástul lefekszik.)

Mi a helyzet odakint? Mire látok rá innen? Hátrabiccentem a fejem, mögöttem az ablak, s azon túl?... Az egyértelműség hiánya... ez lenne a mi büntetésünk, melyet magunkkal hurcolnunk, annak ellenére, hogy nem vagyunk semmi bűnnek az elkövetői... a hagyományozódás... a létezés csonkaságának ránk hagyományozódása? Néha kilátunk egy szűk résen, s azt gondoljuk, boldogok vagyunk... boldogok vagyunk, mert hiszen nem akarunk semmi mást, mint csöndes délelőttöket, a szombatok lassúságát, vasárnap a harang kondulását, és hogy valaki, egy másik ember... *(Keserűen fölnevet.)* S mégis, egyedül vagyok a végtelen pusztaságban, Isten távol költözött tőlem... aludni, csak aludni...

(Az alvás idején a szőlőfürtös éjjeli lámpát, a nyakék-vonatát látjuk, azt a bizonyos zeneszámot halljuk, mely majd visszatér.)

NŐVÉR Doktor úr, a kávé.

NÁNDOR *(felriad)* Köszönöm... Mennyi ideig aludhattam? Este van még, vagy már véget ért az éjszakai ügyelet?... Napok óta nem mozdulok ki az épületből. Úgy élek az osztály és az ügyeleti szoba között, mint valami remete. Nem érdekel, ami odakint történik? Orvos vagyok, miért avatkoznék olyasmibe, ami nem rám tartozik. A betegemmel kell törődnöm... több helyütt még tegnap is lövöldöztek, pedig azt mondják, a városban győzött a forradalom.

NŐVÉR Bizonyára kihűlt. Nem akarom fölébreszteni.

NÁNDOR Olyan az alakja, mint Eszteré. Vékony derék, erős, széles váll, mégis finoman omló vonalakkal, gömbölyű mellek. Eszter és Péter... Sokat gondolok rájuk. El kellene mennem hozzájuk. Régen nem láttam őket. Péter már mikor megjósolta, ami most bekövetkezett. Remek fickó, a legjobb barátom. *(A nővérhez.)* Köszönöm a kávé. Nagyon jólesett.

NŐVÉR Mit néz rajtam, doktor úr?

NÁNDOR Nem, semmit. Tudja... *(Áztán magának.)* Mennyire fiatal, és mennyire törődött. Az imént nem vettem észre, vagy akkor még nem ült ilyen mélyen a szeme? *(A nővérhez.)* Fáradtnak látszik.

NŐVÉR *(nem válaszol, szomorúan szép mozdulatot tesz)*

NÁNDOR *(magának)* Talán vár valakit? *(A nővérhez.)* Fáradtnak látszik. Lejárt a munkaideje.

NŐVÉR *(előtör belőle)* Nem merek hazamenni. Félek egyedül. Napok

óta félek... Félek, hogy nem jön haza! Ha életben van, most hazatérhetne. Jönni fog? Doktor úr, hazajön, visszajön?... Ott ült az olvasólámpa alatt. A lámpának habos volt a fénye. *A tömegek lázadása*, igen, éppen ezt a könyvet olvasta, amikor csöngettek és... (*Sír, de igyekszik tartani magát.*)

NÁNDOR (*magának*) Nem akarok a könnyek mögé látni, ahol a történelem kötelet teker az ember nyakára...

NŐVÉR (*a maga emlékidében és terében*) Kézfejn és a vállán bizonyára megszaporoztak a barna foltok... hány esztendő telt el azóta? Hány esztendő? Az idő! Örök-ké csak az idő! Mintha ez lenne az élet mértékegysége, az egyetlen, könyörtelen mértékegysége. Apám!... Nem emlékszem, mert oly kicsi voltam, de mégis emlékezem, mert az emlékezés több az ember egyszerű képességénél: odafeküdtél a rácsos ágyhoz, a szőnyegre, álladdal könyöködre támaszkodtál, s meséltél nekem... már pontosan nem tudom, miről, de meséltél, s én figyeltem, ott benn, a rácsos ágyban; a mese érett körte volt, éreztem a zamatát és láttam a fényét...

NÁNDOR Mennyire szép az arca, amint szenvedésére fény vetül. Vonásai megint Esztert juttatják eszembe. Mi lehet vele? Ül otthon, és ugyanígy tördeli a kezét, nehogy a gyerekek vagy Péternek baja essék?

NŐVÉR Ne haragudjon... majdnem elfelejtettem. A főorvos úr kéri, keresse föl a lakásán.

NÁNDOR Köszönöm. Azonnal átme-
gyek... Szóval az apja?... Tudja, nekem nem volt apám. Meghalt, mielőtt még ráeszmélhettem vol-

na. Ha várhatnám haza, bármilyen messziről és bármilyen fogság-ból... ha várhatnám, ha lenne élményem... ha lenne reményem. Mert reménye csak annak lehet, akinek élménye van... Hosszú a csönd? Hát persze! A megfeszített idő csöndje. Apám, hová menekültél az idő csöndje elől? Miért hagytál itt ebben az átkozott magányban? Miért a csönd meta-sztázisában, a pusztulás gyilkos áttétében? Miért hagytál itt, a tükör homályában, ebben a kín-látásban, ezzel az ember-látással?... Miért?... Miért?... És a kérdések válasz nélkül maradnak. Olyanok, mint a hideg hajnalok. Nincs más reményünk, csak... nincs más reményünk, csak...

NŐVÉR A szeretet...

NÁNDOR Mi?... Hogyan mondja? A szeretet? Nem ismerem. Én nem ismerem az úgynevezett nagy igazságokat. Egyébként sem lehet mit kezdeni velük. Hacsak nem beszélni róluk.

NŐVÉR Mi nem arra születünk, hogy kimondjuk az igazságot.

NÁNDOR Tudja, mi az igazság?...

NŐVÉR Nem tudom. Engem arra tanított az apám, hogy legyünk az igazság fényei... Ha megérkezne... csontra fagyottan is... de megérkezne. Bocsásson meg a könnyeimért.

NÁNDOR Aki nem tud sírni, az hazudik... vagy már olyan mély a fájdalma, hogy síráson túli... Én megteremtettem az apámat. Beszélgetni is szoktam vele. Ő is látta az ősz vérző leveleit... csak-hogy lehúzt bennünket a kételkedés gonoszsága. Látom, amint magas természetével végigsétál a Duna-par-ton, lába alatt a platánok száraz, hullott levele, anyám elé igyek-

szik, mert ő is elképzelte a boldogságot...

NŐVÉR Vajon csak elképzélhetjük?...

NÁNDOR ...vagy?... Az ember akkor teszi a legjobban, ha pökhendi módon nem törődik az étellel, azon kívül, hogy él, ahogyan jól esik neki.

NŐVÉR Ha él, hazatér. (*Mintha valakit látna.*) Papa, ugye emlékszel arra, amit annyiszor emlegettél a mamának: ami nem öl meg, az megerősít!

NÁNDOR Ez a mi életünk. Mindig hazavárunk valakit. Hát nem nevetésges?! Még csak nem is romantikus. Mindig hazavárunk valakit, és mindig elvágyódunk. (*Felidéz egy régi jelenetet.*) Nagypapám esténként odaült a macskaszemes világvevő rádió elé – világvevő rádió, micsoda szó volt, miféle bűvös szó! –, a szobában csak egy szecessziós lámpa vetett némi fényt, s a macskaszem a rádión... zöld fényfüggönye időnként elvékonyodott, mint amikor a színpadon fölmeleg a függöny, olyankor hallottuk a világot, messzi tájakat, idegen hangon beszéltek az emberek, s jó volt hallgatni, nem értettem, de a szavakba bármit belegondolhattam, az én elvágyódásomat, amint a bútorok között gyerekcsínyként odakúsztam nagypapám közelébe. Ő bizonyára sok mindent megértett, németül, franciául, latinul és görögül, ógörögül, az ő nemzedéke még tanulta Homérosz nyelvét, aztán jött a görögpótló, ha már a nyelv nem is, legalább a kultúra ismerete, majd az is eltűnt. Végül a latin is megszűnt, s már franciául sem beszéltek az emberek... Elnémulunk, mondta nagypapám, elnémulunk, ez az egyetlen lehetőségünk, hogy életben maradjunk.

Én is hazavártam valakit. Sokáig nem tudtam, megérkezik-e. Barátom ezerkilencszáznegyvennégy karácsonyán esküdött a terézvárosi templomban. Már nem volt villany, a decemberi napon csak a gyertyák világítottak, annak fényénél adta össze őket a pap: holtomiglan-holtodiglan, miközben odakint lövedékek csapódtak be. Aztán a fiatal pár ott szorongott a földművelési minisztérium épületében – ne kérdezze, hogyan kerültek oda, hiszen a történelemben előfordulnak irracionális időszakok, hm, talán a történelem java része értelmelen túli, vagy talán az emberi értelemben megbúvó rossz kiadása? –, szóval a barátom... negyvenöt január elején átmenekültek Budára, katona volt, rohantak az aknáktól fölszaggatott Lánchídon, közeledett az újabb légitámadás, még elérték a Fő utca torkolatát, s ott bevetették magukat az első ház menedékébe. Másnap a férfi elküldte a feleségét Buda déli részébe, a szüleihez. Őt pedig a parancs a Várba rendelte. Két hétig éltek együtt. A barátom február 13-án esett fogságba, látta, amint égnek a Várban a királyi termék, aztán...

NŐVÉR Folytassa, kérem, folytassa. A fájdalom nem enyhíthető az elhallgatással.

NÁNDOR Igen... igaza van, de a fájdalom nem osztható meg. Hiába hisszük, hiába hajtogatjuk: a fájdalom, a részvét megosztható az irgalom által... hazugság.

NŐVÉR Ne bántsa magát ennyire. Inkább...

NÁNDOR Mi következett? A mi sors-forgatókönyvünk: a keleti táborok. Az egyik rabkarácsony előtt a barátom szerzett valahonnan

egy papírdobozt, s kivágott belőle egy fenyőfát. Kicsinyt, melyet nem találhatnak meg az örök az ellenőrzés során. Egy gyertya és egy szál gyufa. December huszonegyedikén, a mi időnk szerint december huszonegyedikén – ott még az időt is másként számolták – néhány rabtársával együtt kuporgott a sötét barakkban. Barátom a gyertya elé állította a papír fenyőfát, s a láng egyszerre hatalmas karácsonyfa árnyát vetítette a falra. S miközben így ültek, dermedten, imában, egyszer csak belépett az egyik rabtársuk, akitől félniük kellett. Ha följelenti őket, föld alatti magánzárka. S tudja, mi történt?

NŐVÉR Miért mindig a borzalom?

NÁNDOR Borzalom?... Néhány nap múlva barátom találkozott ezzel a fogolytársával, s az odalépett hozzá: beszélni szeretne veled. És mit mondott ez az ember?

NŐVÉR *(fagyosan)* Nem, nem tudom. *(Sírással küszködve.)* Nem, nem tudom!...

NÁNDOR Akiben maguk ennyire képesek hinni, annak léteznie kell.

NŐVÉR *(bizonytalanul, reménykedve)* Honnan tudja maga mindezt?

NÁNDOR Mert hazajött... és elé állott egy kilencéves fiú. A fia!... aki azóta sem tudja azt mondani neki, hogy apám... az élményeknek szava van, s ha hiányzik az élmény, elvész a szó is... Ó, micsoda némaság mindenfelé!

NŐVÉR Ne haragudjon, hogy emlékeztetem, a főorvos úr kéri...

NÁNDOR De miért sír?

NŐVÉR Milyen jó lenne, ha nem ismerném a szót, ha néma lennék, és néma lenne ő, de megérinthezném... megérinthezném... szagolnám az apámat, szaglásznam... most hazajöhetne...

NÁNDOR Az előbb azt mondta: ami nem öli meg az embert, az megerősíti. *(Keserűen nevet.)* Ez a nietschei mondat a mi programunk. Ez a mi reményünk, ez a mi hitünk. Ugye táncolni szeretne? És béna a lába. Nem mozdul a ritmusra. Mert nekünk még a táncunk is... a fiú azóta sem tudja neki azt mondani, hogy apám...

(Veszi a kórházban használatos pelerint, s elindul a főorvoshoz, aki a kórház területén, egy különálló pavilonban lakik.)

NŐVÉR Táncolni? *(Suta mozdulatokat tesz, pedig fiatalsága és szépsége mást diktálna; próbálkozik, de nem sikerül.)* Istenem, táncolni... istenem, táncolni!...

(Pörög, forog, szeretné magára kényeszeríteni a fiatal nőkre jellemző mozgást; aztán a zene és vele együtt a tánc-próbálkozás, mint valami robajyszerű omlás, abbamarad.)

NÁNDOR *(miközben a főorvoshoz tart)* Vajon mit akar az Öreg? Még soha nem hívtott ilyen időpontban. *(Belép.)* Főorvos úr, kérlek, hívtattál... *(A szomszéd helyiségből megjelenik ifjabb Majláth György.)* Gyurka! Micsoda meglepetés. Azt hittem, édesapád szakmai megbeszélésre hív, és téged talállok.

GYURKA Váratlanul érkeztem. Apámnak is meglepetést okoztam. *(Apjához, aki a sarokfotelben ül, kereszbe vetett lábbal, szikár kezét összekulcsolja.)* Pedig neki aligha lehet.

MAJLÁTH Nándi, a fiam egy óra múlva indul Nyugatra. Azért kértelek ide, legyen időd meggondolni, vele tartasz-e.

GYURKA Egy óra múlva itt lesz értem az autó. A mi kórházunkból szinte mindenki jön.

NÁNDOR Ami hosszú éveken át elképzelhetetlen volt, íme, most bekövetkezett. Olyan hirtelen, hogy meglep az ajánlat. Egyszer hagytam el az országot, a háború alatt, akkor is vittek. Emlékszel, bennünket, utolsó éveseket kiharancsoltak a hallei egyetemre. Menni vagy maradni – a magam elhatározásából még soha nem gondolkodhattam erről.

GYURKA Hát éppen ez az! Leszoktunk a legcsekélyebb emberi öntudatról. Hogyan? Úgy, hogy belese mertünk gondolni. Magunk ellen védekeztünk... *(Keserű gúnnyal.)* Önmagunk pergőtüzébe kerültünk.

NÁNDOR *(bizonytalanul)* Igen, cini-kus a mi világunk. Ez a morfiu-munk.

GYURKA De most itt az alkalom, véget vehetünk a lidércnyomásnak. Elmegyek, mert ma még lehet. Itt még az éjszakák is sötétebbek.

NÁNDOR *(inkább magának)* Itt még az éjszakák is sötétebbek. Csak-hogy ez a sötétség maga lenne az eleve elrendelés, ránk zuhanó ítélet, s nem belőlünk fakadó tévedés? A szabad akarat egyetlen lehetőség a menekülés lenne? *(Az Öreghez.)* Főorvos úr, köszönöm a bizalmat...

MAJLÁTH Szeretem, ha a körülöttem élők azonos esélyeket kapnak tőlem. Azzal, hogy idehívatlak, fölmentelek olyasfajta kötelezettségek alól, melyek meggátolhatnának a szabad döntésben.

NÁNDOR *(magának)* Mi történik velünk? A világ lökődik a mindig következő percbe, s fuldoklik benne az akaratunk...

GYURKA Nándi, gondold meg! Gondold meg jól! Amióta az eszemet tudom, mindig a rossz felé halad-

tunk. Apáméktól mindent megkaptam, de volt, amit nem adhattak meg. Hát ezért megyek el: mert most sem tudom elképzelni, hogy a rossz jóvá változhat. Nem hiszek a csodában, ez már a hivatásunkkal jár.

NÁNDOR Talán én sem hiszek... azt gondolom, maradok.

GYURKA De miért? Mit remélsz?

NÁNDOR Magam sem tudom, Gyurka. Hazudnék, ha azt mondanám, igazad van; de nem is cáfollak. Nincs kimondható érvem. Egyszerűen... maradok.

GYURKA Sajnálom. Úgy látom, beletörtöttél...

NÁNDOR Azt azért nem. Talán csak annyi, hogy nincs kedvem autózni ilyen barátságtalan éjszakán... talán csak ennyi az egész, minden különösebb magyarázat nélkül... Köszönöm, hogy szóltál. Szerencsés utat, és odakinn boldogulást... Hová mégy?

GYURKA Svájcba, esetleg Belgiumba. Mindenképpen Európában maradok.

NÁNDOR És... *(Búcsúznak.)*

GYURKA És?!...

NÁNDOR És ne feledd: nem a vacak altatógépeket hagyod itt, hanem a gépek végén a betegeket.

(Visszatér az osztályra, meglátja a nővért, még mindig ugyanott, ahol elhagyta.)

NŐVÉR Elvállaltam az éjszakai ügyeletet.

NÁNDOR *(idegesen, zavartan)* Azonnal menjen és feküdjön le! Nem akarom ilyen arccal látni!

NŐVÉR Fél tőlem? Doktor úr, fél a fájdalomtól, mert látja rajtam a kint? Maga félne, aki naponta találkozik vele? *(Szinte ellenségesen veti oda mindezt.)*

NÁNDOR Nem hagyom magam. Akkor sem hagyom. Ne próbáljon rivalizálni a szenvedésével!

(Közel lép a nőhöz, aki ezt félreérti, másféle közeledésnek fogja föl.)

NŐVÉR *(keserűen)* Azt hiszi, mindenhez joga van? Mert kívülálló? A sérthetetlen? Csak maga mélyít-heti bele másokba a szikét?

(Elhagyja a helyiséget.)

NÁNDOR *(végigveti magát a keze-lőasztalon, elkeseredetten, gú-nyosan nevet)* Na, ez jut neked, te szerencsétlen. Ez a csupasz lámpabura, ez a nyomorúságos, sápadt fény... mekkora a magá-nyom? Büntetés ez, vagy egyszer-nyen csak a létezés száraz ténye? Hová vagyunk dobva? Valóban Isten és az állatok közé, önmagunk nyomorúságának küzdőterére?

Valami bűn kell nekünk, mindig valami bűn, hogy élni tudjunk. A rossznak színe van és fénye, izalma és szenvedélye... a folyo-sóról behallatszik, amint egy-egy beteg friss vágással a testén a WC felé csoszog, vagy éppen kiül a gyér fénybe, mert eszébe jutott, hogy akár meg is halhat, és ez a hétköznapi gondolat nem hagyja nyugodni... Valami bűn kell nekünk, valami békétlenség, hordjuk magunkban a létezésünkön túlról kapott fájdalmat, és már azt gon-doljuk, semmi irgalom nem se-gíthet. *(Kissé cinikusan.)* Semmi irgalom nem segíthet?

(Odakintről egy Csepel teherautó hangja hallatszik be, lépések, kivehe-tetlen hangok.)

NÁNDOR Most indul. Gyurka... miért mész el? Hiszen olyan sok min-denben egyetértünk.

GYURKA *(Nándor képzeletében jele-nik meg, nem tudjuk eldönteni)* Igen, mi sok mindenben egyet-értünk, csak egy kevésben nem. De ez az a kevés, amiért élni ér-demes.

NÁNDOR Nem igaz! Ez csak ócs-ka blöff. Jópofa szöveg. Valahol olvastad. *(Gyurka alakja eltűnik. Önmagának.)* Ide figyelj, édes ba-rátom! Ma egészen pocseké han-gulatba kerültél. Miért hívott az Öreg? Nem esélyt adott, hanem megkísértett: ha esetleg nem len-ne min töprengenem a hosszú éjszakán... Akárhová megyünk is – megyünk? hiszen menekülünk! –, mindig kegyetlenül magunk-kal cipeljük addigi életünket. Ilyen egyszerű, buta banalítás a leg-nagyszerűbb eszme is.

(A teherautó hangja fölerősödik, az addigi hangok elnémulnak, a motor-hang távolodik; mintha az elhalkuló hang kifosztaná a teret.)

NÁNDOR *(fölugrik a kezelőasztalról)* Talán Eszterék, talán ők is?... Úristen, talán ők is... Péter és Eszter a gyerekekkel, talán ők is egy rohadt, határ felé futó teher-autó málló ponyvája alatt kupo-rognak?

(Kilép a betegfolyosóra. Az egyik kórteremből nyögést hall. Az ismer-ős élmény visszakergeti. Igyekszik férfiasan, józanul tudomásul venni: talán ők is. Megjelenik Péter és Esz-ter, valóságos látomásként, szeretné elérni őket, nem sikerül neki.)

NÁNDOR Istenem, mennyire rossz sebész vagyok! Fölhasítom ma-gamban a létezés hasfalát, s a látvánnyal nem tudok mit kezdeni. És itt vagyok, kiterítve, esetlenül, szégyenszemre.

(Az orvos elalszik, közben a színpadon zene és képek: a rádió hatalmasra nőtt macskaszeme, egy óriás fotel, melybe az orvos föl akar kapaszkodni, teherautó, hátán maroknyi motyóval emberek kuporognak a sötétben. S föltűnik egy olyan férfialak, ahogyan az orvos jár-kei a későbbiekben: az 1950-es évekre jellemző kalap- és kabátviseletben.)

NŐVÉR Doktor úr, kérem, ébredjen!

NÁNDOR Mi történt? Kizáródásos vakbél?

NŐVÉR Nem. Egy férfit hoztak, oldalán lövéssel.

NÁNDOR Lövéssel? Hát ez meg mi csoda?!

NŐVÉR Az éjszaka kiújultak a harcok. Visszajöttek. A rádió is...

NÁNDOR *(indokolatlanul ingerülten)*
A rádió is... Miféle lövöldözés, miféle harc ez?!

NŐVÉR Az utcákon harckocsik csikorognak. Újra meg akarnak fojtani minket. Figyeljen csak, talán egészen idehallatszik.

NÁNDOR Nem érdekel. Miféle harc ez, azt mondja meg? Miért fordul az egyik ember a másik ellen? Nem inkább mi fordultunk önmagunk ellen, mert megszegettük a törvényt, az ősi törvényt; az igazi bűn bennünk van, a gonosz hatalom, melyet elviseltünk, aztán most igyekszünk lerázni magunkról, csak külső megjelenése; hát nem világtalanul küszködünk a magunk vakságával?

NŐVÉR Kérem, doktor úr... a beteg nagyon vérzik.

NÁNDOR Én is vérzem, ha nem lát szik rajtam, akkor is folyik a vérem. Persze az nem számí! Csak nekem kötelességem mindig segíteni!

(Miközben dühöng, fojtottan, de indulattal, rendbe szedi magát, sietve a betegszállító kocsihoz lép. Életében először hányingere támad a látványtól. Elindul a műtőbe, hogy bemosakodjon.)

NÁNDOR Készen vagyunk? Altatás, műszerek, vér? (Az operációban részt vevők bólintanak, az orvos magának.) Éjjél után a legszebb az operáció, mielőtt megérkezik a hajnal. A műtőlámpák újkori romantikus hangulatánál... *(Kilép ebből a szerepből, a közönségnek mondja:)* Nekünk ennyi romantika jut...

NŐVÉR Hinnünk kell, hogy...

NÁNDOR Hinnünk? Még egyetemista voltam, amikor nekiálltam, hogy megírjam a Hitek tragédiáját. Aztán eldobtam az egészet. És lementem a kocsmába.

NŐVÉR Ennyire fáj?

NÁNDOR Magának igazán kell tudnia.

NŐVÉR Hinni akarom, hogy megérkezhet.

NÁNDOR Hát higgye! Ezzel a konok akarattal. Csakhogy a hit éppen az akarat elvetése, vagy éppenséggel meghaladása... Vért! Még vért!

NŐVÉR Úgy mondta ezt, mintha valakinek szerelmes szavakat sutogta.

NÁNDOR Nem esik olyan messze a kettő egymástól.

NŐVÉR Félek magától. Túl nagy a keserősége.

NÁNDOR *(már végzett a műtéttel, leveti öltözékét)* A megismerés, már amennyire képesek vagyunk erre, a tudáson inneni. Azon túl csak az érzések viszonyai vannak. Keserűség... miért ne lehetnék keserű? Elvégre majdnem olyan, mintha azt mondaná: miért ez a végtelen jókedv? A viszonyok, a lényeg a vi-

szonyokon múlik. Itt van ez az ember. Valószínűleg életben marad. Lehet, hogy rosszat tettünk neki ezzel. Mert a viszonyok miatt, saját viszonyai miatt inkább pusztulásra érdemes. Nem általunk, önmaga által, még ha az ítéletet mi szolgáltatjuk is ki... ó, de elég ebből a hajnali filozófiából!

(Visszafekszik a vizsgálóasztalra, durva kórházi pokrócot húz magára. Didereg, majd eltűnik. Később éles csengőszó. Nándor Eszter lakásának ajtaja előtt áll.)

ESZTER Nándi!

NÁNDOR Régen láttalak benneteket, úgy eltűntem, mint aki meghalt.

ESZTER *(riadtan, kapaszkodva)* Mit szólsz, mit szólsz mindehhez? Már megint itt vannak!

NÁNDOR Péter?

ESZTER Péter?!...

NÁNDOR Merre van az én öreg barátom?

ESZTER Napok óta nem jött haza... Egyszer még telefonált, hogy jól van. Milyen különös, egy ferences szerzetes vette át a védelem irányítását... azt hiszem, a Várban. Kérte, ha tudom, ezt mondjam el neked.

NÁNDOR Eszter, én orvos vagyok. Nem akarok belekeveredni.

ESZTER Belekeveredni? Te mindig ilyen nagystíliúen intézed el a dolgokat. Péter még azt is mondta, Kapisztrán János is ott volt Nándorfehérvárnál, Tomori Mohácsnál. Ő csak egy egyszerű építész, de az áldozatra ma is szükség van...

NÁNDOR A történelmi párhuzamok semmit nem magyaráznak. Egyébként is erőltetettek.

ESZTER Azt hiszed, téged mindig megillet a kívülállás fensőbbsege?

A doktor úr nem avatkozik bele, ó, nem, a doktor úr arisztokratikusan távol tartja magát, de másoktól elvárja a jóságot, s hogy helyette küzdjenek.

NÁNDOR Éjszaka behoztak egy férfit haslövessel. Nem kérdeztem meg tőle, miért lőttek rá, s hogy kik lőttek rá... Azt mondd meg, merre van Péter!

ESZTER Félek. Féltem őt, bennünket.

NÁNDOR Nyugodj meg. Péter okos, higgadt fickó, nem csinál marhaságot.

ESZTER Hazudsz, mást gondolsz, de a sebek fölött biztosnak kell mutatkozni, bármit fejtsen is föl a szike.

NÁNDOR Azt mondtad, legutóbb a Várból telefonált? Megadott valami számot? És működnek még egyáltalán a vonalak? Negyvennégyben az ostrom idején, a legnagyobb ostrom idején is működtek a telefonvonalak. Az élet néha ésszerűtlen, nincsenek mindig követhető törvényei, csak mi erőltetjük őket, hogy valamit kezdeni tudjunk ezzel a képtelenségbe szorított önmagunkkal.

ESZTER Félek, Nándi! Az utóbbi napokban nekem is eszembe jutott a háború. Tizennégy éves voltam. Harmincöt napig az óvohely nyirkos sötétségében. Azt hittem, megvakultam, amikor végre följöhöttem a világosságra. *(Szeme elé kapja a kezét.)* Rettegek, hogy egyszer zörgetnek... Pétert keresik, elhurcolnak bennünket... a gyerek... Arra is gondoltam, ha Péter nem tér haza, megölöm a gyereket, aztán végzek magammal is.

NÁNDOR Hangulat... majd elmúlik.

ESZTER Mit mondasz?

NÁNDOR Hangulat, egyszerű hangulat. De a tudáson inneni. Nem lehet vele mit kezdeni. Persze azért sokan belepusztulnak.

ESZTER Te cinikus gonosz! *(Öklével kúnjában Nándor mellét veri.)*

NÁNDOR Nézd, a reggel keresztül-kasul mászkál a lakásban. Mit számít neki, hogy egyes halandók szenvedésre adták a fejüket. Cinikusnak lenni. Végére ez sem rossz életprogram.

ESZTER Hazugság.

NÁNDOR Te is ezzel jössz! Sosem állítottam, hogy ismerem az igazságot.

ESZTER Nem kell ismerni. Olykor megmutatja magát, s akkor az ember felelősséggel tartozik...

NÁNDOR Ez Péter. Az ő mondatai. Vitatkoztunk éppen eleget.

ESZTER Csakhogy most nem a ti szalonvitáitok ideje van. Verre megy a dolog.

NÁNDOR Én naponta vérreemenően dolgozom.

ESZTER Hát ennyire romlott lennél? Nem veszed észre, önmagadat áltatod, önmagadat. Mert neked nincsenek eszményeid. Csak szavaid, szavaid... Kívánom neked, hogy egyszer...

NÁNDOR Vigyázz, Eszter! Ez már majdnem átkozódás.

(Az orvos leül egy fotelba, szemközt az ablakkal, ahonnan a folyóra látni.)

NÁNDOR *(magának)* Végre valami megnyugtató. Innen a folyóra látni. Tulajdonképpen örülnöm kellene, hiszen Péterék nem zötykölődnek egy teherautó hátán a határ felé, hogy aztán gyalog folytassák. Vagy netán az töltene el megelégedéssel, ha mégis mentek volna?... A gyerek Eszter karján. Mert már nem bírja a járást.

Péter kezében bőrönd, másik karjával könyvköteget szorít magához. A hülye magyar értelmiségi. Menekül, és menekülés közben a legnagyobb gondja, hogy magával vigye a könyveit. Ó, ez a betűromantika.

(Látjuk a jelenetet, a férfi, lehet Péter, de ugyanígy Gyurka is, egyszerre eldobja a könyveket, átveszi a gyereket, úgy haladnak tovább.)

NÁNDOR Eszter!... Hol vagy, Eszter? ESZTER *(közelről)* Itt vagyok.

NÁNDOR Tudsz még táncolni?

ESZTER Nem szégyelled magad?!

NÁNDOR Csak táncolni szeretnék. Kíváncsi vagyok, ismerem-e még a lépéseket, a ritmust.

(Tangószerű zenére átfogja Esztert, de mivel annak semmi kedve ehhez, rángatja a nőt. Riasztóan nevetséges és groteszk.)

ESZTER Elég volt! Azt hiszed, a végletekig megalázhatsz? Péter ki tudja, hol van, talán már nem is él... te pedig itt a biztonságban...

NÁNDOR Igen, biztonságban. Mit tegyek, ha én nem tudok hős lenni? Talán hiányzik belőlem valami. Egyszer valaki azt mesélte, a fronton érezte magát a legjobban. Amikor elkezdődött a támadás. Fölfokozódott benne az izgalom, végre történt valami az életében.

ESZTER Ezt majd Péternek mondd el! Kíváncsi leszek, mit szól hozzá. Mert nem velem beszélsz most, hanem vele: Nándi, aki most nem tud hős lenni...

NÁNDOR ...az gyáva. Tévedsz, Eszter. Belátom, az ilyen idők megfeszítik az érzelmeket. A hősnek nem a gyáva a fogalompárja.

ESZTER Hanem?... Mondd, mondd csak!

NÁNDOR Hanem... hanem... aki egyszerűen csak élni akar.

ESZTER Hagyjuk abba... nem bírom! Mindig azt várom, hogy Péter végre megérkezzen. De talán megint nem tudnám neki azt mondani, hogy ne menjen el újra.

NÁNDOR *(dúdolja)* Hiába menekülsz, hiába futsz, a sorsod elől elfutni úgysem tudsz...

(Eszter magára haguja az orvost. Az még dúdolja a dalt egy ideig, néhány laza, ám suta lépést tesz, magára ölti kabátját és kalapját, s elindul vissza a kórházba. Átvág egy téren.)

NÁNDOR Hová menjek? Péter után?

A város bizonytalansággal teli utcáin? Vajon az egyik ember megmentheti-e a másikat? Vagy csak a pusztításra van képességünk? És fényes önáltatásra? Nem ismerem ki magam, végképp nem ismerem ki magam. Nem maradt más számomra, csak a kérdések... merre vagy, Péter?... Merre, merre?

Eltévedtem? Talán eltévedtem?... Rövidek a nappalok, poscsék a közvilágítás, a lámpák felét kilőtték. Hová menjek? És mit mondjak, ha találkozom veled?

(A kórházi folyosót látjuk, amint az orvos közelít.)

NÁNDOR *(magának)* Betegek, csíkos kórházi pizsamában. Amikor az emberek kórházba kerülnek, magányuk a végtelenségig fokozódik. Különösen az öregeké, mert azok már nemigen akarnak élni. Egészen az utolsó percig. Akkor azonban egy végső, szinte hihetetlenül erőszakos kísérletet tesznek, mintha megbánták volna, hogy beleegyeztek a halálba, de akkor már késő. Azt hiszik, ők cselek-

szenek, pedig egyszerűen csak elfáradt bennük az élet.

(Ahogyan a folyosón az orvos, úgy közeledik a téren át, talán éppen azon, melyen imént az orvos, Öry Péter.)

PÉTER *(magának)* Igen. Talán most lehetséges. Azt mondják, másutt is erős ellenállás alakult ki. Amikor megláttam köztünk Bazil atyát, előbb nem értettem, mint ahogyan azt sem értem, vajon tőlünk függ-e az esélyünk, vagy nálunk nagyobb erőktől? Az úgynevezett nemzetközi helyzettől? *(Bazil atyához:)* A történelmi párhuzam kevés: Kapisztrán, Tomori...

BAZIL Azt csak a példa kedvéért említettem. Miért jöttem el a kolostorból, s vettem kézbe ezt? *(Megrázza a géppisztolyt.)* Az élet védelmében.

PÉTER Élet vagy igazság?

BAZIL Miért, mi a különbség a kettő között?

PÉTER Az igazság olykor több az életnél. Különbözik hogyan magyaráznánk az elesettek halálát?

BAZIL *(odanyújtja a fegyvert)* Fogjad! Nagyszerű távcső van rajta. Látod, ott szemközt: bele tudsz nézni az orosz katonák szemébe. És aztán odaröppítheted a golyót.

PÉTER Nem értem...

BAZIL Az igazság az életből fakad. Az igazság nem valami elvont fogalom, nem spekuláció, az igazság marokba vehető: a mi életünk. Mindannyiunké – az övéké is ott túl, az is az igazság része. Ne gondold, hogy ők kívül vannak azon!

PÉTER Hamis. Különbséget kell tennünk a jó és a rossz között!... Mert eljő a pillanat, amikor az egyén nem vonhatja ki magát az általa képviselt szerep ítélete alól. Így

válik el a jó a rossztól, hogy ki a gyilkos és ki az áldozat.

BAZIL: S ugye azt kérde, mi adja meg a mi több jogunkat?... Nem jog ez, hanem a gonoszság jelenlétében az önvédelemből következő egyszerű igazság. Életünket csak az övéké ellenében védhetjük meg. Nem őket akarjuk elpusztítani, hanem kötelességünk megőrizni saját életünket, akár az ő életük árán is... Ezt hívják történelmi krízishelyzetnek, morális dilemmának. De ha másként közelítesz, túlemelkedhetsz a történelmi és ideológiai magyarázatok ködén. Mert ezek viszonylagossá teszik a határokat, a szavakat, még a tetteket is. És az igazságból megfontolás lesz, erő, és pillanatnyi szerencse dönti el, mit nevezünk annak.

PÉTER Én sokkal egyszerűbben gondolkodom.

BAZIL Ennél egyszerűbben aligha lehet... Most hallottam, a Széna téren erős támadást indítottak. Egy régi ismerősöm is ott harcol. Tudod, mikor találkoztam azzal az emberrel legutóbb? Ezerkilencszáznegyvennégy őszén. A Corvin áruház mögött, egy kis utca valamelyik lakásában jöttünk össze. Mindenféle ellenállók. A kommunisták őt küldték. És ült közöttünk egy gróf is. Mindenki másféle meggyőződés alapján beszélt az ellenállás szükségességéről. Én az isteni parancs nevében, az önélet védelmében szavaztam, ha kell, a fegyveres harc mellett. Az az ember a maga eszméje szerint. És most itt harcol. Tudod, mit jelent ez számomra? Hogy túljutott az ideológiai meggyőződésén, neki az igazság már nem az ideológiát, nem az ember konstruálta ostoba

eszméket jelenti... Ha elbukunk, s még élünk, őt fogják elsőként föllakasztani, mert valaha közéjük tartozott. S mindazok következnek, akik egy nagyobb eszme nevében... És még csak a nevüket sem ejtik ki utána. De azzal, hogy megölnék, nem tudnak bosszút állni rajtunk.

PÉTER Miért beszél a bukásról? Hiszen még lehet reményünk. A rádió bementa: Magyarország ki nyilvánította függetlenségét, a nemzetközi közvéleményhez fordult...

BAZIL Nem ezen múlik.

PÉTER *(folytatja az utat, most már egyedül)* Elég, mert még megkísért a bizonytalanság. S azt hiszem, összeomlik minden épület, melyet valaha is terveztem. De hiszen miért ne lehetne reményesgünk, hogy egyszer még... semmi rendkívüli, csak élünk, reggel kinyitjuk az ablakot, a pék megsüti a kenyeret, a gyerekek elmennek az iskolába, kizöldell a szilvafa... annyira mese, hogy kinevetnek érte? Vagy a gonoszság nevet, melynek nincs arca, csak teste van, átkozott nagy súlya? És ez a súly nem kívülről, hanem belülről nehezedik ránk? Erre gondolt Bazil atya? Ez nem politikai küzdelem... s gyermekeink, Kispéter vagy az unokák már nem is fogják tudni, kik voltunk...

De kell-e tudniuk? Hiszen nem valamennyi nemzedék újra kezdi, ugyanazt újra kezdi: a bűnt, az örömet?... minden, minden előlről kezdődik. És nincs emlékezet, legföljebb az emlékezés tudata él, csakhogy az semmit nem ér: évszázadok ócskasága. Így vagyunk mi mindig a jelenbe szorítva, ezredéveken át, mindig

a jelenbe, és az időben nincs menekvés. Hát akkor?... Hát akkor merre? Menekvés?... Megoldás? Az életre maga az élet a válasz. A formális logika szabályai szerint butaság, ha valamit önmagával definiálunk. De a logikával is olyasvalamire keressük a választ, amire nem létezik. Egyetlen lehetőségünk marad: dönteni jó és rossz, igaz és hamis között – egyszerű emberre és már nem emberi cselekedet.

(Közben megérkezik a kórházba.)

NÁNDOR Péter! Micsoda öröm! El sem hiszed, mennyit gondoltam rád. Boldog vagyok, hogy benéztél hozzám.

(Összeölelkeznek.)

PÉTER Nándi, beszélünk kell!

NÁNDOR Hát persze, gyere!... Dél előtt jártam nálatok. Azt hiszem, Eszternek jót tenne, ha többet tartózkodnál otthon.

PÉTER Ugyan!

NÁNDOR Dobd le a kabátod, meleg van itt.

(Merev, nagy csönd.)

PÉTER Szóval jártál Eszternél?

NÁNDOR Nálatok jártam, csakhogy téged nem taláلتalak otthon.

PÉTER Gondolom, nem bántad különösebben.

NÁNDOR Miket beszélsz!

PÉTER Amikor jöttem, reméltem, nem téged taláلتalak itt.

NÁNDOR Tehát nem hozzám jöttél?

PÉTER Ha te vagy ma az ügyeletes orvos, akkor hozzád. Keresek egy embert. Ide hozták. Lövést kapott. Tegnap éjszaka.

NÁNDOR Igen. Én operáltam. Csúnyán elintézték... Ismered?

PÉTER Ahhoz az emberhez jöttem.

(Odébb dobja a kabátját, zsebéből pisztoly esik ki.)

NÁNDOR *(megdöbbenve néz a fegyverre)*

PÉTER *(fölvesszi, az asztalra helyezi)*
Pisztoly, jól látod, egy pisztoly. Ne legyél ennyire szentimentális!

NÁNDOR Te vagy az, ezzel a pisztolyromantikával.

PÉTER Szolgálni szeretnék, s mindig a lázadás tör elő belőlem.

NÁNDOR Szolgálni?...

PÉTER Megfelelni az igazságnak.

NÁNDOR Hagyjuk ezt. Majd ha véget ér, majd akkor elmélkedünk az igazságról. Leülünk nálatok a fötetelba, kinézünk a folyóra, a víz látványa mindig megőriz valamennyit a boldogságból, s akkor eltűnődünk, mint valami bölcs öregemberek. Kissé komikusak leszünk ugyan, alig illik az ilyen beszéd a fiatalsághoz, de hamar megbocsátunk magunknak.

PÉTER A gimnáziumban mi még tanultunk latint. „Nem léphetsz kétszer ugyanabba a folyóba...”

NÁNDOR Miért a lázadás?... Azzal megmentheted a visszahozhatatlant?

PÉTER Ha nincs más... ha úgy érzed, tenned kell valamit, és...

NÁNDOR Lázadni? Mi ellen?

PÉTER A rossz ellen.

NÁNDOR Nem, éppen fordítva van. A rossz lázad ellenünk.

PÉTER Ahhoz az emberhez jöttem.

NÁNDOR Hogy képzeled ezt, Péter?!

PÉTER Te hogyan képzeled? Tudod, kicsoda ő? S most nem cselekedni bűn. A te szemedben persze ez gyűlöletes, csakhogy az élet nem az, aminek te hiszed a fehér köpenyedben.

NÁNDOR Nem tudom, mi az élet.

PÉTER Most ez. *(A pisztolyra mutat.)* Elég szomorú, de most ez.

Azt hiszed, gyilkosnak születtem? Ha régebben mondja valaki, hogy egyszer a kezembe veszem, ki-nevetem. A szemébe kacagok, ki-röhögöm... és most mégis. Hol találom azt az embert?

NÁNDOR Péter, mérnök vagy...

PÉTER Előbb ember...

NÁNDOR Gondolnod kell a családo-d-ra...

PÉTER Hát éppen ez az! Hát éppen... éppen ez az. Értük tesztem, Nándi, értük. Persze elmenekülhetnének, nyitva a határ, még nyitva. De miért én menjek el, akinek bűne nincs? A bűnösök pedig itt maradnak, büntetlenül. Itt akarok élni, itt akarom fölnevelni a fiamat, de neki ne kelljen átélnie olyan éveket, mint nekünk! Nem akarok a miénkhez hasonló életet a fiamnak. Ha majd föl nő, ne kérdezze meg tőlem: miért engedtétek ezt, apám?

NÁNDOR Tegnap este följánlották, hogy menjek el. Egy óra gondolkodási időt kaptam. Ha akkor úgy döntök, most már Bécsben vagy még odébb tartok... Maradtam. Magam sem tudom, miért. Most, hogy mondtad, világosodott meg előttem: miért az meneküljön, akinek bűne nincs?

PÉTER Meg kell tennem.

NÁNDOR Nem engedhetem.

PÉTER Túl kell tennünk magunkat a személyes érzelmeken, nincs helye a hivatásodból fakadó érzelgősségnek. Ha nem győzünk, megölnek bennünket.

NÁNDOR Ez nem érzelgősség.

PÉTER És ha azt mondom, én láttam azoknak az arcát, akik neki köszönhették a szenvedésüket?...

NÁNDOR Mindenki úgy védi az életet, ahogyan tudja. Nekem itt kell megfelelnem. Értsd meg, Péter, nem lehet büntetlenül gyilkolni.

PÉTER Az igazságot...

NÁNDOR Igazság?!... Én föleskü-dtem az élet védelmére, és ehhez tartom magam.

PÉTER Egy nép erkölcséről van szó. Hogy túrjuk-e a bűnt.

NÁNDOR Tévedsz, Péter! Egy ember életéről van szó.

PÉTER Meg kell tennem... mindenk ellenében.

NÁNDOR Nem engedhetem!

(Egyszerre kapnak a pisztoly után. Nem tudjuk, kinek a mozdulatától dörren el a fegyver. Péter összeroskad.)

NÁNDOR Péter!...

(Nándor átvág a kórház parkján, az Öreghez igyekszik. Közben valahonnan korabeli zene, a régi otthoni képek. Az orvos olykor megáll, ráfeledkezik a látványra. A háttérben a kórházi folyosók kékes irányfénye. Az Öreg ugyanabban a fotelban ül, mint előző este. Feje fölött az olvasólámpa vet fényt. Könyvet tart a kezében. Szimfonikus zenét hallgat.)

MAJLÁTH *(véget ér a zene, új lemezt választ. Közben külföldi rádióállomások Magyarországra vonatkozó ötvenhatos adásainak foszlányai úsznak be)* Augustinus azt írja: „Megvallom, hogy minden bűnömre bocsánatot kaptam. Az önként elkövetett bűnökre is. Az el nem követettek-re is. Megóvott tőlük útmutatásod. Hol akad ember, aki ráeszmél törékeny gyöngeségére, és tisztaságát vagy ártatlansága kincsét mégis vakmerően a maga erejének köszöni?... Mintha kevésbé volna szüksége irgalmasságodra, amellyel megbocsátod a hozzád térők gonoszságait.” Csakhogy mindez utólagos reflexió. A bölcsességre

pedig az adott pillanatban van szükségünk. A jelen vakításában... Istenem, elment a fiam. Szegény Etelkám, talán ezért kellett meghalnia. Hogy ne érje meg ezt a napot. (*Lassan kilép abból a hűvös, tárgyilagos, távolságtartó szerepből, melyben eddig láttuk.*) Nem lehet vég nélkül illedelmesnek lenni. Nem bizony. Gyurka, utánad akarok menni! Hogy a közelemben légy! Tudom, kevésbé neked, sokkal inkább nekem van szükségem erre... Mit keresek itt? Úszom ezen a kórházi pavilonszigeten, ha kilépek, lábam alatt vastag platán-avar zörög, hetek telnek el, hogy elindulnék a városba. Mit keresek ott? A fájdalom mindenütt egyforma. A barátaimat inkább belül őrzöm. Túléltem önmagam. Ügyes mutatvány, nem mondom. Már csak mutatvány vagyok, és saját egyszemélyes közönségem. Hát nem nevetséges?! Körülöttem szétlőtték a várost, dübörögnek a modern harci szekerek, újra a fojtást érzem, én meg itt nyafogok. De egyre azt gondolom, igenis, szükség van történelmi igazságtételre. Hogy mi az, és ki adhatja meg? Nem tudom... nem tudom, de hogy szenvedek, szenvedek, mint egy kutya, az biztos... Gyurka, Gyurkám...

NÁNDOR (*beállít*) Megöltem egy embert.

MAJLÁTH (*ismét a régi*) Műhiba?

NÁNDOR Nem... nem tudom... talán az... a legnagyobb...

MAJLÁTH Sok ember hal meg a kezünk között. De hát az orvos mindig Isten és a hóhér között áll; mindkettő szerepét viselnie kell.

NÁNDOR De ez most más. Az előbbi élményt jó néhányszor megtapasztaltam... most azonban egyet-

len pisztolylövéssel megöltem a legjobb barátomat... Megöltem? Hiszen nem akartam... éppen hogy... véletlenül... de milyen véletlen az ilyen? Milyen?

MAJLÁTH Látod, ez a szörnyű a forradalomban. Hiába tiszta, akkor is ott a halál. Amely abban a percben irracionális, később pedig érdektelen, de mégis kikerülhetetlen. Egyszer persze a halottakból emlékművet készítenek, és a következő nemzedékek legfeljebb már csak az emlékezés vályújához vonulnak. Megkövesedik, ami egykor fájdalom volt. A mostani kínunk is értekezés témája lesz, ünnepi beszéd... hogy soha többé... aztán eltelik valamennyi idő, és minden kezdődik újra.

NÁNDOR Nem akartam. Éppen hogy ezt nem akartam.

MAJLÁTH Hagyd! Tudod, milyen vagy most? Mint egy iskolás gyerek, aki mentegetőzik valamilyen csíny miatt.

NÁNDOR De hiszen meghalt... a legjobb barátom...

MAJLÁTH Majd sokat szenvedsz miatta. Azt nem lehet megspórolni... Nándi, félsz?

NÁNDOR Nem, nem félek... Már nem. De életben akarok maradni.

MAJLÁTH Életben akarok maradni... Tudod, mit jelent ez a mondat? Életben maradni, ha kell, a részleges tisztesség árán is. Ez lehet most a mi legfőbb programunk.

NÁNDOR Gyávaság...

MAJLÁTH Ha annak gondolod... Az előbb megint eszembe jutott Gyurka. Talán ezt nem bírta volna elviselni? Nem a szenvedés miatt, hiszen ott kinn is szenvedni fog. Csakhogy nem mindegy, miféle kinnal kell együtt élnünk... Ilyen egyszerű. Nekünk ez jutott: vá-

laszthatunk a kínok között... Leg-
alább valamiben választhatunk. Ne
gondolj más korokra, semmilyen
bölcesség nem tapasz a mára.

NÁNDOR *(bizonytalanul)* Vége... vé-
ge lenne? És ezzel mindennek
vége lenne?

MAJLÁTH Nemrégiben fölkeresett az
egyik barátom. Érzékeny ember.
Költő. Sokan azt mondják, ő „a”
költő. Alig beszélünk. Itt nyüzsi-
tett. És fájdalomában négykézláb
mászott körbe-körbe.

NÁNDOR De hát az önérzet!...

MAJLÁTH Ugyan, miféle önérzet?
Akinek családja van, annak most
nem lehet önérzete – ezt monda-
ta a barátja, maga is híres író, a
minőség forradalmának hirdetője.
Megvethetnek minket ezért későbbi
korok, de akkor sem tudunk
kilépni, csak mi érthetjük ennek a
mondatnak a valódi tartalmát.

NÁNDOR Minőség forradalma?... Hát
így végezzük?... Így végeztem?...

MAJLÁTH *(telefonál)* Majláth főorvos
vagyok. Csáth doktor helyett átve-
szem az ügyeletet. Ha bármi van,
hívjanak a lakásomon. *(Leteszi a
kagylót, a szekrényhez lép.)* Vá-
lassz!

NÁNDOR Konyakot. Köszönöm. Pé-
tert is konyakkal kínáltam, mie-
lőtt... mielőtt meg akartam men-
teni... Lehajtani, a jótékony tom-
pulásig.

MAJLÁTH *(mintha ez utóbbit nem
hallaná)* Ma este egy súlyosan se-
besült, lőtt sebtől vérző férfi állí-
tott be hozzád. Mire bármit tehet-
tél volna... Mellkasi aortasérülés.
(Majláth ismét telefonál.) ...nem
lehetett rajta segíteni. Kérlek, in-
tézkedj... nagyon megviselte az
eset... a legjobb barátja volt.

NÁNDOR *(befelé)* Nem hagyom ma-
gam kiszolgáltatni. Öreg, hogyan

képezed? Bábáskodsz fölöttem,
mint egy taknyos kölyöknek az
apja! Nem kell az irgalmadból!
(Egészen befelé.) Szabad ember
vagyok. Szabad, büntelen ember!
MAJLÁTH Azért szép volt... ha esély
nem is mutatkozott, hogy sikerül-
het... azért szép volt... és most –
költői szóval – „tél van és csend és
hó és halál”.

NÁNDOR Szép volt?... Ott halt meg,
szemem láttára roskadt össze! Hát
ez lenne a forradalom? Ez lenne a
szépség? Akkor gyűlölöm.

MAJLÁTH Az áldozat olykor fölösle-
gesnek, értelmetlennek, sőt, ma-
gának a bűnnek látszik. Égünk
a jelen forró fényében, s félünk,
megint csak félünk... bűn, bűn...
félünk, s már dadogni sem tu-
dunk, darázsfészek szájunk szeg-
letén a félelem. Élni sem merünk,
mert mindenről azt hisszük...
csakhogy ott a szándék, a szán-
dék megmutathatja... ettől válik
érvényessé vagy hitvánnyá min-
den mozdulat.

NÁNDOR Főorvos úr, elmegyek. Kö-
szönöm, hogy meghallgatott. Ön-
nek jogában áll, hogy akár most
vagy holnap megmásítsa dönté-
sét.

MAJLÁTH Nem tartozol hálával. Én
nem a cinkosod vagyok, ha erre
gondoltál. Esély... pusztán esély...

NÁNDOR Mire?...

MAJLÁTH Akkor azt mondom, irga-
lom, melyre mindannyian rászor-
rulunk.

NÁNDOR *(távozik, újra hajtogatja)*
Szabad ember vagyok... szabad,
büntelen ember.

*(Hideg éjszaka. Az orvos fölkeresi
Esztert, de először nem mer belépni.
Végül mégis. Azt látjuk, a nő már tud-
ja a hírt.)*

NÁNDOR Eszter, ne sírj! A sírás nem segít. Erősnek kell lenned a gyerekek és magad miatt.

(Csönd. A falióra üt.)

NÁNDOR Én is meghalhattam volna... Miért nem én? Gyerek nélkül, család nélkül... miért nem én?

(Csönd. A falióra újra üt.)

NÁNDOR Miért nem én? Miféle törvénynek engedelmesskedünk, vagy nincs is törvény, csak mi akarunk hinni valamiféle hatalomban, Istenben, történelemben, sorsban, örömben és fájdalomban, hogy végképp el ne vesszünk?

(A nő továbbra sem válaszol. Egyszerűen, emlékezően. Az orvos egyre zavartabb.)

NÁNDOR Mindannyian meghalunk egyszer, nincs fölmentés...

ESZTER (fájdalmas-gúnyosan ismétlő) Mindannyian meghalunk egyszer... ostobaság... ostobaság... a szenvedés nem megosztható.

NÁNDOR Hát ennyi lenne, ennyi, amit ilyen ügyefogyottan, sután képes vagyok elmondani?... Nagypám férfiként került ki a frontra, ezerkilencszáztizenöt elején. A gorlicei áttörésnél fogságba esett. Három év hadifogság, míg végre megszökött. Gyerekként hányszor halottam, amikor kérdezték tőle: és milyen volt? S nem értettem, miért nem válaszol. Csak nézett, azzal a száraz nézésével, tanúszemek voltak azok, s én akkor, kölyökként mintha mégis megértettem volna valamit: nemcsak a válaszoknak, de végül már a kérdéseknek sincs helye a világban. Csak tanúskodunk, Eszter, csak tanúskodhatunk!

(A nő kín-szenvedélyesen, fáradt tekintettel néz rá.)

NÁNDOR Eszter, hinned kell abban, hogy nem halt meg értelmetlenül!

(Hosszú idő, óráútés. Már majdnem szentimentális, de előtte széttörik.)

ESZTER Hmmm... hmmm... (Mintha elmosolyodna.) hmmm... hmmm (Mintha sírna.)

NÁNDOR Mindannyian meghalunk egyszer.

ESZTER Elég!... Elég!...

NÁNDOR Igen, a halál már érdektelen. Hiszen nem a halál, sokkal inkább a meghalás... Az a mi részünk.

ESZTER Éjszaka nem félek.

NÁNDOR A félelem vajon egyszerűen biológiai reflex, vagy pedig az általunk nem ismert... az általunk nem ismert?!...

ESZTER (folytatja az idézetet) ...tartomány, amelyből nem tér meg utazó... Én is tanultam az iskolában... Egyszer kirándultunk a hegyekbe. Olyan magasra jutottunk, ahol már lassan eltűnt a növényzet, a fák egyre alacsonyabbra nőttek, végül a bokrok maradtak, s amint haladtunk fölfelé, azok is a földhöz lapultak, mintha valami erő szorítaná oda őket, s Péter csak ment, hívott: ne félj, ne félj... ne félj, ha nem hallod a madarakat, a magassággal új zene születik. S valóban: egyszerre megszólalt az a csilingelő, üveghangú muzsika... csilingelt, üveghangon... körülnéztem: talán havasi csordát látok, s az állatok nyakában billegő kolomp-harangot hallok? De semmit nem láttam. Péter nevetett: a szél, itt már csak a szél! Amint végigsiklik a sziklák élén, az ad ilyen hangot.

NÁNDOR Eszter, hallasz? Olyan messze vagy, mint a hegyek magassága.

(Csönd, óra, csönd.)

ESZTER Maradsz még?

NÁNDOR Honnan jön ez a kérdés? Az idő oly mély, keselyű marta ár-kából?

ESZTER Maradsz még?

NÁNDOR Maradjak?

ESZTER Hát ennyi az élet és a halál...

NÁNDOR Félek, Eszter, félek, segíts!

ESZTER Mi félnivalód lehetne?

NÁNDOR Félek a gyilkostól.

ESZTER *(az asszony hisztérikusan, mégis visszafogottan nevet)* Meghalt... hát nem meghalt?! Micsoda nevetséges dolog... Nem szégyellte magát, volt képe meghalni...

NÁNDOR Ne nevsz! Hagyd abba!

ESZTER Nem szégyellte magát, meghalt... meghalt...

NÁNDOR Hagyd abba!

(Két éles pofonnal végigvág a nő arcán. Amaz csodálkozva néz vissza rá.)

ESZTER Semmit nem tudsz, semmit nem tudsz! Ülsz fehér díszleteid rekvizitumai között... a doktor úr... hideg kegyetlenség!...

NÁNDOR Nem igaz!

ESZTER Hideg kegyetlenség. Az élet melege kihűl a műtők hűvös fényénél... Szeretném elhinni azt, ami már maga a hitetlenség... szeretnék otthon lenni... apa ha zaérkezett az éjszakai műszakból, fáradt volt, mégis a térdére ültett: na mesélj, te nagylány... és én elmondtam neki, hogy láttam a gyíkot a ház végében, amint kisiklott a kövek közül... és tudod, papa, zöld volt a háta, pikkelyes zöld, rám nézett, azzal a csodálkozással, amellyel minden élőlény,

minden élőlény néz, amikor előnti az élet tudata. Honnan, honnan veszed ezt a sok okosságot? – kérdezte, mint aki már soha nem akar aludni, bármennyire fáradt is, csak engem szeretne ringatni a térdén... Meghalt... hát nem meghalt?... *(Rázkódik.)* Félek a gyilkostól.

NÁNDOR Mi ez a leitatott félelem? Mi ez a szombat délutáni csönd? Miért merevednek meg a hullák? Miért minden, hogy elszakíthatatlan? Miért?... Miért?...

ESZTER *(inkább magának)* Nem, Nándi! Ezt csak én kérdezhetem: mi ez a leitatott félelem? Mi ez a szombat délutáni csönd? Miért merevednek meg a hullák? Miért minden, hogy elszakíthatatlan... hogy széjjeltéphetetlen... hogy bennünk ez az elnyűhetetlen anyag, az emlékezés véres vasa: örömből és fájdalomtól izzítva?... Vasárnaponként hányszor kirándultunk!... Kispéter születése előtt került hozzánk a kutyánk, magunkkal vittük azt is. Só-bors színű schnauzer. Hosszú volt a szőre, szakálla és bajusza úgy lógott a pofáján, mint valami messzi földről érkezett tudós arcán. És mentünk, föl a hegyekbe, a Csóványos csúcsára, ahonnan az egész világot végigláttuk... az egész világot?!... a hegyeket és a hegyek lábánál megbújó falvakat. Nézd, mondta Péter, a világ békességre született, csakhogy... és nem tudta folytatni, s nem tudom folytatni én sem... a kutyánk ott ugrált körülöttünk, nézd, te is nézd!... A hegyek és az erdők, köztük a távolban a folyó, aztán Péter hirtelen rám nevetett: Schnauze, schnauze voll! – azt jelenti: pofa be... Minden csak utánérzés, minden csak színjáték, csak

komédia. Vajon az emberben a tudás az ősbibb, vagy a tapasztalat előbbrevaló? – kérdezte Péter. Tenyerébe fogta az arcomat, így, így, ahogyan most is mutatom: Eszter, mi ez a mi megcibált tudásunk?... – Nem akarok tanúkat az életünkéből. Nem akarok semmit, ami látott még bennünket. A fiam, Kispéter, ne simogassa azt a kutyát, amelyet ő is... meg kell mentenem az emlékezés kínjától.

NÁNDOR Eszter, hogyan képzeled?

ESZTER Félsz? Látom rajtad a félelmet. Te pontosan tudod, mit kell tenned a műtőasztal mellett, de hogy mi van azon túl... a szétszedett beleken, a fölhasított életen túl... mert én tudom.

NÁNDOR Hová mész?

ESZTER Meg kell mentenem a fiamat az emlékezés kínjától.

NÁNDOR De hiszen ez lehetetlen!

ESZTER Kicsiny a te hited!

NÁNDOR Ne tedd!

ESZTER Ha nem tenném meg, hazudnék.

NÁNDOR Akkor már inkább a hazugság!

ESZTER Nem, Nándi! *(Elmegy, egy idő után visszatér.)* Így élünk mi, két marokra fogott reménnyel, virágtalan vad világon... remény, ugyan...

NÁNDOR De hiszen élünk, s ez már maga a remény.

ESZTER Nem, a remény több ennél. Az élet csak hordozója.

NÁNDOR Mit tettél?

ESZTER Ó, mennyire ostoba vagy! *(Felkacag.)* Azt hitted, azt hitted, hogy a fiamat?... Megvakultál. Péter halála megvakított...

NÁNDOR *(magának)* Megöllek, megöllek, ha nem hagyod abba, megöllek!... *(Megriad attól, amit ki-mondott.)*

ESZTER Ez vár ránk. Ez a vakság. S majd azt hisszük, hogy már látunk. *(Fölkacag, egyre vadabbul, ám mégis csöndesen, a rádióból a kor esti híradásának beköszöntője hallatszik: „Köszöntjük kedves hallgatóinkat ezerkilencszázötvenhét november huszadikán. A geofizikai intézet jelentése szerint ma rendkívüli világnap van.”)*

ESZTER ...s majd azt hisszük, hogy már látunk.

NÁNDOR *(már-már eszelősen, a jelenet akár ismét meg is elevenedhet)* Eltévedtem... talán mégis mennem kellett volna... és eldobni a könyveimet, amikor tompa léptek puffanásával haladunk a határ felé; mellettem egy nő már nem bírja tovább, a gyerek nyűgös, és én elhajítom az egyetemi jegyzeteimet, hogy átvegyem tőle a kicsit, aztán, amikor még fáradtabb, a bőrdöngőt is; lábam lecsúszik a nyirkos földhantok hátáról, de megyek, nem nézem az arcát, a határon túl, az első osztrák faluban átadom a gyereket és a csomagot, a nő nem kérdez semmit és nem mond semmit, én pedig ott maradok, s ugyan mit mondhatnék, tört nyelven, mit mondhatnék, amikor egyenruhások lépnek elém: ki vagyok én?...

ESZTER *(látja az orvos kínját)* Ne halj meg! Nincs jogod hozzá!

NÁNDOR *(magának, még az előbbi jelenetet folytatja)* Kisfiam, még egy kicsit tarts ki! És akkor meg-lásd, jó lesz... de hiszen ez a gyerek az idegen asszonyé...

ESZTER Csak magadnak, mindig csak magadnak beszélsz...

NÁNDOR Mihez nincs jogom?

ESZTER Neked sokkal jobban kell tudnod.

NÁNDOR Mihez nincs jogom?!

ESZTER Egyszer átúsztuk Péterrel a folyót. S amikor már a túlsó part közelében jártunk, hirtelen vihar támadt. Nem volt hová menekülnünk, egy almáskertnél értünk partot; előbb menedéket kerestünk, valami házat vagy viskót, aztán, hogy csak fák voltak ott, megálltunk az almáskertben, zuhogott ránk az eső, de a hegyek felől már fölszakadtak a felhők, álltunk vizesen, sárosan, istenem, hogy neveltünk... hogy neveltünk...

NÁNDOR *(kimarad ebből az emlék-élményből, s mint akit üldöznek, úgy kérdezi)* Mit csinálsz?

ESZTER Nevetek.

NÁNDOR Nevetsz?!

ESZTER Hát nem meghalt... Micsoda nevetséges dolog!

NÁNDOR Ne neved! Hagyd abba! Kérlek, könyörgöm, ne neved!

(A nő csodálkozva néz rá. Amolyan holt-kitárult 1957-es hangulat. Az orvos visszatér a kórházba. Szembetalálkozik a Nővérrrel.)

NŐVÉR Doktor úr... doktor úr... hazatért.

NÁNDOR *(kissé értetlenül)* Hazatért?

NŐVÉR Az édesapám.

NÁNDOR Ez a mi örömünk, ez a mi legnagyobb örömünk, hogyha valakit nem ölnek meg... hogy kiszabadul... mintha ezen túl nem is létezhetne más...

NŐVÉR Ugye, nem viszik vissza?

NÁNDOR Ugyan, miért tennék?

NŐVÉR Azt mondják, vannak, akiket megint begyűjtöttek.

NÁNDOR *(látszólag indokolatlan dühvel)* Mit képzelsz magad? Mi az ember?... Begyűjtik... mint az állatokat?... Jegyezze meg, hogy nem mondhat ilyet, magának öntudata van!...

NŐVÉR Talán buta vagyok... erre nem gondoltam: öntudat... én a hitemben bíztam...

NÁNDOR Hit? Ugyan, mi az a hit? Nem valami bolond önámítás, hogy ép ésszel kibírjuk ezt az egészet? Mondja, mi a hit?

NŐVÉR Nem tudom... doktor úr, nem tudom. Engem úgy neveltek...

NÁNDOR Engem is!

NŐVÉR Hazajött... ül az ablaknál, és csak néz kifelé. Nem mond, nem kérdez semmit, csak néz...

NÁNDOR Szobrász barátom apja is hazatért ezerkilencszázezerötvennyolcban a fogságból. Tapolcai házuk udvarán nagy körtefa állt. Az öreg – öreg? talán ötvenéves lehetett – leült alá, és kilencvennyolc napig nem mozdult el onnan. Hátát nekivetette a fának, és csak ült. Fia meg akarta mintázni, de amikor már alakult keze alatt a gipsz, egyszerre csak görcsbe rándult a keze, s az anyag szétkégyőzött az ujjai között... Ezt a mi életünket nem lehet megmintázni.

NŐVÉR Tudom, nem érhetem meg soha, belül mit hozott haza magával, mint ahogyan a barátja előtt is ez maradt titokban: mindig az, ami odatúl van.

NÁNDOR Az anyag szétbomlik, és semmit nem magyaráz. S végül már semmi magyarázatra nincs szükségünk. Nem marad más, mint az élmény... az árva élmény... és a semmi, a semmi, a semmi...

(Nándor közel lép a Nővérrhez. Meg akarja érinteni. Az ismét félreérti.)

NŐVÉR Nem.

NÁNDOR Nem?

NŐVÉR Azt gondolja, mindig joga van a boldogsághoz?

NÁNDOR Ah, micsoda szavak!

NŐVÉR Nem.

NÁNDOR Miért? Azt hiszi, csak maga szenvedhet, csak maga örülhet? Mások félnek, maga meg boldog. Hát miért nem osztja meg velem ezt?

(Ismét kísérletet tesz, hogy közelebb kerüljön a nőhöz, de ez sem szerelmi közeledés, a magányát szeretné valahogy föloldani.)

NŐVÉR Mert menekül. Képtelen a boldogságra.

NÁNDOR De hiszen nem erre születtem.

NŐVÉR Mégis megérintette a boldogság. Nem tudom, mikor, miért, de azzá lett.

NÁNDOR Honnan veszi?

NŐVÉR Látom magán. *(Elfut.)*

2. rész

(Az orvos hosszan bolyong. Talán hetek telnek el. Hegyvidéki táj: Nándor kirándulóöltözetben.)

NÁNDOR Pedig azt hittem, képes vagyok rá, hogy mint a műtéti területre, úgy tekintsek önmagamra is. Vagy meglehet, csak a múltó hideg világában alakult ki bennem ez az érzés s töltött el öntudattal, ahol mindenképpen én vagyok nyeregben – akkor is, ha a beteg netán meghal. Szóval, a hamis akusztika. S aztán egyszerre történik valami, én pedig elmenekülök ide: minden és mindenki elől, mint-ha... sebész vagyok?... vagy inkább illuzionista?...

Nagyapám rám hagyta ezt a kis házat. Még szerencse, különben hová bújnék el?... Milyen ritkán járok ide föl, ahol megsűrűsödik a levegő, fényes szürkék a kövek, ahol gyökerestül fordítja ki a szélvihar a fákat. S ott fekszenek, amíg végképp el nem korhadnak... Átlátok a szomszédos hegy gerincére. Ha pedig fölkapaszodom rá, egy másik gerincre látok, aztán újabbra és újabbra, mindig a távoli gerincekre. A fenyők között hamarabb hűl a levegő, és a sötétség is korábban érkezik. Itt megnehezdednek a tárgyak, a dolgok... tétjük van... minden lehelet, a hegyek tömege, az emelkedők és a sziklák, minden, minden erről a térről beszél...

Három kérdés, három rövid kérdés, s egy élet nem elégséges, hogy választ találjak rá. Ki vagyok én? Mi a világ? S miféle viszony feszül köztem és a világ között? És akkor még nem kérdeztem meg, ami mindezek után következik: hogyan éljek, hogyan éljek?...

Vagy utasítsam el a kérdéseket, vessem őket a feledés egyszerű tüzeire? De hiszen képtelenség, mint ahogyan nincs hatalmamban a fákról letörölni a reggeli harmatot, megváltoztatni a hegyek ívét, a folyók sodrát. Nincs hatalmamban, mert nem erre születtem. De hát akkor mi végre vagyok ezen a világon?... Mi végre?... Erdők, hegyek, hatalmasak vagytok, az igazság moccanatlanságával, feleljetek: mi végre?... Mi végre? Vagy az emberhez mégis inkább egy másik kérdés illik: mit tettem?... mit tettem? Igen, talán inkább ez.

Kezedbe veszel egy pillangót, hogy közelről szemügyre vedd, miben találod meg annak szépségét: színében, formájában, súlytalanságában?... S miközben meg akarod ragadni a szépségét, ujjaid között elporlad. Így porladunk el egy nagy, önző akarat súlya alatt? Csakhogy mi lenne ez? A rossz, amit gyerekkoromban úgy tanítottak nekem: a bűn. Mi ez az őrzítő kettősség, a jó és a rossz együtt hasítja föl a világot? Ez lenne a kereszt két szára?! Nem egy, nem három, nem tíz, száz, hanem kettő... kétfelé feszítve, a világ két-ségére, két-féleségére fölfeszítve... *(Megriad, amikor észreveszi közelében az idegen férfit.)* ...ó, ki maga, hogy kerül ide?

BAZIL *(ázott, megviselt alak)* Eltévedtem... eltévedtem az erdőben.

NÁNDOR S én sem találom az utat...

BAZIL Nem az út...

NÁNDOR Hanem?...

BAZIL Az akarat... régóta jövök, el-fáradtam, az esőben eláztam, rám hűlt a ruhám, elnehezdedtek a tagjaim.

NÁNDOR *(kesernyés, mégis természetes humorral)* Tudja, kire emlé-

keztet? Az egyszerű ferences szerzetesre, aki így kopog be az ajtón: olyan szomjas vagyok, hogy majd' éhen halok, s azt sem tudom, hol alszom az éjszaka.

BAZIL Ezt én is elmondhatnám... joggal elmondhatnám.

NÁNDOR A közelben van a házam. Ha elfogadja, ott megpihenhet.

BAZIL Köszönöm... az ember az úton mindig találkozik...

NÁNDOR Olyan paposan beszél...

BAZIL Nem tudom, ők hogyan beszélnek... ezek az én szavaim.

NÁNDOR Persze... csak azért mondtam, mert visszacsengenek...

BAZIL Visszacsengenek?

NÁNDOR Annak idején egyházi iskolába jártam. S ott a szerzetes tanároknak sajátos szóhasználatuk volt... olyan különösen beszéltek. Aztán később rájöttem, nem a szavak különlegeseek, furcsák, rendkívüliek... hanem amit el akartak mondani velük.

BAZIL És elhitte?

NÁNDOR Igen... talán... azt hiszem... állandóan hadakoztam. Ebből gondolom...

BAZIL Miért? A hadakozás, az ellenállás, s hogy latin kifejezéssel éljek, az oppozíció lenne a hitelesség mértéke?

NÁNDOR Mindenesetre ellen kell állnunk...

BAZIL Divatos magatartás az európai értelmiség részéről: ellenállni! Csakhogy minek állunk ellent, s maga az ellenállás nem védekezés-e? Nem a riadt önféltés gesztusa inkább, az árulást megmagyarázó ideológia?

NÁNDOR Jogunk van ellenállni, amikor úgy érezzük...

BAZIL *(kissé keserűen)* Jogunk van?... Ugyan, mi lenne a jog, melynek alapján ezt állítja? Az

emberi természet törvényéből következik, vagy az ember önhatalmának kifejezése inkább?

NÁNDOR Jogunk van ellenállni, amikor úgy érezzük...

BAZIL Amikor úgy érezzük... Igaza van. Csakhogy ez az érzés mire irányul?

NÁNDOR A rosszra, a gonoszságra, mindarra az átkozott hatalmi állnokságra, mely megfojt... (A végére megriad.)

BAZIL (ismétli) ...mely megfojt?... Talán fél?

NÁNDOR (ingerülten) Nem félek! Vegye tudomásul, hogy nem félek! (A végén szinte már kiabál.) Nekem nincs... (Hirtelen abbahagyja.)

(Közben megérkeznek az orvos házába.)

BAZIL A cserépkályha melege...

NÁNDOR Alig van idehaza valami. Tudja, egy férfi, egyedül... holnap reggel tervezem, hogy átmegek Mátraszentrétre, s bevásárolok... már amit kapok... mert mostanában...

BAZIL A férfiember kevéssel is beéri... „Nekem nincs félnivalóm”... ugye, ezt akarta mondani?

NÁNDOR (miközben tesz-vesz) És ha igen? A félelem egyszerű biológiai reakció. Kémiai képletekkel leírható.

BAZIL Ezt ugye nem hiszi el?

NÁNDOR Nem. A szakmámról beszéltem...

BAZIL A szakmájáról?

NÁNDOR Orvos vagyok. Az emberi testtel, ezzel a lüktető anyaggal foglalkozom.

BAZIL És a beteg? Látott már maga lótt sebtől vérző embert?

NÁNDOR Láttam!

BAZIL Akkor tudnia kell...

NÁNDOR Ugyan mit kellene tudnom?

BAZIL Hogy nem a lövedéket kell eltávolítani, nem a vérzést csillapítani, hanem...

NÁNDOR (belekapaszkodik) Hanem?

BAZIL Hiszen úgyis tudja... az elesett emberen segíteni azzal, hogy eltávolítja a lövedéket és csillapítja a vérzést.

NÁNDOR Csakhogy lehet-e az emberen segíteni? Vajon nem a mi nagyvonalú önkényünk dönti el, mikor segítünk és mikor gyilkolunk? Mikor hisszük azt, hogy segítünk, miközben gyilkosságot követünk el?!

BAZIL Vannak, akik így gondolkodnak. Akik úgy vélik, a törvények tőlünk származnak, mi vagyunk a törvények atyja, s ettől kezdve minden bizonytalan, ami velünk történik.

NÁNDOR (röviden lezárja) Én nem vagyok hívó... én nem ismerem a törvények eredetét, én még nem talákoztam Istennel, csak a következményeket látom... kiterítve a műtőasztalon... ó, én a következmények embere vagyok...

BAZIL Ne keseredjen el!

NÁNDOR Ne keseredjem el? Amikor minden szertefoszlik... egyre kevesebb dolognak ismerjük a valódi nevét, amikor ez az átkozott viszonylagosság... nézzen körül, hol élünk!

BAZIL Az előbb még nem akart tudomást venni róla...

NÁNDOR Nem akartam, mert félek, hogy elveszek. S a műtőasztalnál biztosnak kell mutatkoznia... Ez a kegyetlen viszonylagosság; hogy nem tudjuk, amikor ölelünk, nem ölelünk-e inkább?

BAZIL Mégis a törvényről beszél...

NÁNDOR Hogy nincs törvény! Elvesztettük a törvényt, vagy az feledkezett meg rólunk, ezért a szen-

vedésünk, s magunkra hagyatva bolyongunk a csupaszra foszlott, nyirkos őszi erdőben...

BAZIL Maga nagyon szenveded...

NÁNDOR Igen, szenvedek! Törvény-árván barangolunk...

BAZIL A törvény nem hagy el bennünket...

NÁNDOR Maga... ki maga?... Aki képes hinni a személyes törvény, az úgynevezett isteni törvény igazságában?

(A kérdés után nagy csönd, váltás.)

BAZIL Szép ez a ház.

NÁNDOR Szép, mert egyszerű. A nagyapám építtette. Hogy legyen hová elvonulnia.

BAZIL Mi elől?

NÁNDOR A maga kínja elől. Egyszer elmondta nekem: – Tudod, unokám, amikor fölmegek a hegyekbe, úgy érzem, közelebb kerülök a kimondhatatlanhoz. Amire lenn nincs mód... mert már a kimondás kísérletének pillanatában kudarcot vallunk.

BAZIL Szenvedünk vagy hangos röhgésbe kezdünk... és nem tudunk nevetni.

NÁNDOR Mi a nevetés?

BAZIL Az egyensúly megtalálása. Csakhogy akik a törvények viszonylagosságát vallják, nem találják meg az egyensúlyt.

NÁNDOR Hazugság... nincs egyensúly!

BAZIL Én a személyes törvény igazságában hiszek.

NÁNDOR Mi maga?

BAZIL Menekült...

NÁNDOR Micsoda?...

BAZIL Menekült.

NÁNDOR *(hogy legyőzze magát, túláradó, cinikus gesztussal)* Már megint a mi sorsunk: hogy menekültek legyünk. Örök menekül-

tek... a saját otthonunkban is. Atyám, hát miért nem tudunk egyszer megbékélni, megnyugodni, hogy szombat délután kisimuljanak a vonásaink, s ne kérdezzük félelemmel, ha nyílik a kapu, ki érkezett, hanem nézzük a csöndes délutánt, csak nézzük, s már magunk váljunk azzá. Létünk és a létünkre adott reflexiónk egyszer végre találkozzon egymással... hogy nem történik semmi, azon kívül, hogy élünk.

(Mindkét férfi tűnődik.)

BAZIL Honnan tudja?

NÁNDOR Mit kellene tudnom?

BAZIL Honnan tudja, ki vagyok?

NÁNDOR Nem tudom.

BAZIL De hiszen úgy szólított, mint egy szerzetest.

NÁNDOR *(vált)* A legutóbbi háború idején többen ide menekültek, a hegyek közé. Nagyapám is biztonságban érezte magát itt... bár neki nem volt félnivalója... az első háború idején frontbebeszként szolgált. Ide vonult el, amikor elege lett, amikor már nem tudott mit kezdeni magával...

BAZIL Ugye most a saját életéről beszél?

NÁNDOR És ha igen?

BAZIL Ne fogja a nagyapjára!

NÁNDOR Miért? Maga őszinte? Azt sem tudom, kicsoda!...

BAZIL Az imént kérdezte, s válaszoltam: menekült...

NÁNDOR Menekült, menekült... általános, jól hangzó szólam. Ma mindenki menekült, akiben maradt még egy kis emberi érzés.

BAZIL Engem üldöznek... Én nem a történelemben, én a személyes igazságban hiszek.

NÁNDOR Az isteni igazságban?...

BAZIL Ne gúnyolódjon az én hitemen!

NÁNDOR Gúnyolódni! Hát már a fájdalom is gúny lenne?!

BAZIL Ferences szerzetes vagyok. Harcoltam... a Vár védelmét irányítottam. Most pedig menekülök.

NÁNDOR *(az emlékeiben kutat)* Hát maga lenne az?... Bazil atya?... Ismert egy Óry Péter nevű építész? Ő is ott volt a Várban.

BAZIL Nem emlékszem rá. Ott nem építészek, orvosok, tanárok, jogászok, esztergályosok harcoltak... sokan voltunk...

NÁNDOR Nagyszerű ember... nagyszerű ember... Péter élni akart, harcolni és élni, talán a maga személyes igazságának a szellemében.

BAZIL Isten nem harcot vár el tőlünk. Az ő egyetlen eszköze s a mi egyetlen reményünk a szeretet...

NÁNDOR *(csöndes tébollyal)* Szeretet, szeretet!... Nem értem a szót... honnan és meddig terjed... ki a megmondhatója?

BAZIL Maga nem a szeretetről beszélt, hanem annak hiányáról. A rosszról. S ettől menekül.

NÁNDOR Miért, maga nem fordított fegyvert az ellenségre?

BAZIL De igen.

NÁNDOR No és?... Hogyan számol el ezzel?

BAZIL Az önélet védelmében tettem, legyen az a saját létemé vagy a közösségé, Ha már semmi más esély nincs az élet védelmében... ha már nem marad egyéb lehetőség annak fönntartására, csak a másik halála... az akarat nem a pusztulásra, hanem az élet fönntartására irányul. Tudom, ennek megítélése a valóság kifeszített kötele, úgy mondják, a történelmi tudat, melyen kényesen kell egyensúlyoznunk.

NÁNDOR De ki mondhatja meg?...

BAZIL Mi, magunknak. Elfojthatjuk számtalan hazugsággal, akkor is tudjuk... életünk során egyszer, ha máskor nem is, de legalább az utolsó pillanatban nem kerülhetjük ki, hogy megmutassa nekünk magát az igazság.

NÁNDOR Szeretném hinni, hogy ennek az igazságnak feleltem meg...

BAZIL Ha úgy van, nem kell félnie...

NÁNDOR Nem félek... vagy éppen ez az, a félelem... hiába minden, a félelem bevaccolódott ide... *(magára bökk)* és nem enged... az igazság pedig nem mutatja meg magát!...

BAZIL Az igazság nem vezércikk... az igazság nem erő, nem politikai hatalom. Az igazságra magunkat kell alkalmassá tennünk.

(Nagy csönd.)

NÁNDOR Elmegyek. Végre elmehek innen a hegyről. Amit mondott... az igazságra magunkat kell alkalmassá tennünk... Maradjon itt a házban. A hegyekben túlélheti ezeket a szörnyű időket, mint ahogyan én is megpróbálom túlélni.

BAZIL *(a távozó alak után)* Talán nem értett meg jól. Nekünk nem túlélünk kell, nekünk... élünk kell.

NÁNDOR *(hosszan távolodva)* Alkalmassá kell tennünk magunkat az igazságra...

(Beállít Eszterhez.)

NÁNDOR Dadus, kedves...

ESZTER Hát te voltál? Mindennap kaptam egy képeslapot, s mind egyiken csak annyi szerepelt: dadus, kedves.

NÁNDOR Fölmentem néhány hétre a Mátrába.

ESZTER De mi ez a dadus?

NÁNDOR Nem tudom. A lényeges dolgok értelemmel aligha megközelíthetők. Amikor első alkalommal elmentem a falusi postahivatalba, hogy írjak neked, egyszerre úgy tűntél élelem, mint a Hamletban a dadus. Talán ahogyan egyszer láttam, amint a gyerek fölé hajoltál. S attól kezdve ez lett az én játékom. Mindennap egy képeslap...

ESZTER Gyógyulni mentél?

NÁNDOR Miből gondolod?

ESZTER Hogy már képes vagy játszani.

NÁNDOR Sajnálom, hogy nem lehetett ott... A végén már nem foglalkoztam semmivel. Egyetlen dolgom volt a postahivatal.

ESZTER Tudod, mi a te bajod? Hogy stílust tévesztettél. Az őszinteséget fölvaltattad szenvedésromantikával.

NÁNDOR Bánts csak... Végül aztán elhatároztam, hogy másnap lejövök. Naponta egyetlen autóbuszjárat indult. Előbb azt hittem, véletlenül késem le, de a harmadik napon rájöttem, nem akarom elérni.

ESZTER A harmadik napon... nekünk, embereknek mindig a harmadik napon a legnehezebb... akkor rettegünk leginkább, hogy nem következik semmi, a halálból nincs föltámadás, végérvényesen elhagytak minket.

NÁNDOR Kisétáltam a közeli irtáshoz, ahonnan leláttam a völgyön át a síkságra. Alacsonyan kavargtak a felhők, olykor betorlódtak a völgybe, egy-egy foszlányuk fölcsapott, egészen a magasba, de mielőtt elboríthatott volna, visszahullott.

ESZTER (élesen) Oh, korunk Hans Castorpja. És mondja kérem, hogy van a pneumothoraxa?

NÁNDOR (igyekszik átvenni a maró, ironikus stílust, nemigen sikerül neki) Legalább mondhatnám, hogy pneumothoraxom van, léggellem, hogy beteg vagyok, végzetesen beteg valami bűn miatt. Én, egy bukásra álló eszmény gyermeke, mint Thomas Mann hőse. Mi bukott meg, mi, mi, te meg tudod mondani?... Mert valami elveszett, annyi bizonyos, s ez maga a bukás... csakhogy azt sem tudjuk, hová zuhanunk... Az önáltatás tart életben bennünket. Rossz vicc.

ESZTER Ez tényleg rossz vicc.

(Az orvos leül abba a fotelba, amelybe korábban is.)

NÁNDOR A víz látványa...

ESZTER Hagyd abba! Ma már ez is csak szenvedésromantika.

NÁNDOR A bölcs asszony! (Bekapcsolja a fotel melletti rádiót. A Szív küldi szívnek szívesen dallamai csendülnek fel. Éles ellentétben a két ember hangulatával.) Miért? Minden megromlott, azt hiszem, minden. Állsz ott, a nyomorult özvegy, és olyan bölcs vagy, olyan bölcs... s fájdalomdat az én nyakamba hajítod. Csakhogy nem hagyom magam.

ESZTER Gazember!

NÁNDOR Hát ha gazember, akkor legyenek az! Tudod, milyen, amikor az ember úgy érzi, már minden megtörtént? És ettől kezdve szabadnak érzi magát.

ESZTER Menj el, az isten szerelmére, menj el, ne kínozz!...

(Elsötétül. Az éj sokáig tart. Közben a „szív küldi” hangja. De a lemez átszakad, s folytonosan azt ismételteti: „soha el nem múló szeretettel küldi a messzi távolból... soha el nem múló

szerezzel küldi a messi távolból...“
– a végén úgy marad abba, mintha
valaki ökölcsapással vetne véget ne-
ki. Kivilágosodik, az orvos ugyanott
ül, mint az imént.)

ESZTER Minden áldott nap itt vagy.
Fárasztó lehet, és unhatod is. Túl
vagyok a nehezén, nyugodtan ma-
gamra hagyhatsz.

(Az orvos lassan fölkel, elindul. Az-
tán megint ugyanabban a fotelban
látjuk.)

ESZTER Nándi, fölösleges, hogy kö-
telességednek érezd. Kezdetben
nélküled nem tudtam volna elvi-
selni. Elvonlak a munkádtól, nincs
jogom... Köszönöm.

NÁNDOR Ez az illedelmesség marad
köztünk?... A legtöbb, mi kimond-
ható...

(A rádió hangja: „Kossuth Rádió, Bu-
dapest. Kedves hallgatóink, pontos
időjelzést adunk: huszonnégy óra kö-
vetkezik.”)

ESZTER Menned kell. Alig alszol.
Nem fogod sokáig bírni.

NÁNDOR Minden este elküldesz. Ab-
ban reménykedem, hogy egyszer
elfelejted. Hogy egyszer nem aka-
rod mondani.

(Fölveszi a kabátját, fejére illeszti
a nyúlászór kalapot, azzal a biztos
és elegáns mozdulattal, melyet csak
örökölni lehet. Könnyű, puha kesz-
tyűbe bújtatja ujjait.)

ESZTER Ha az életben rendnek kell
lennie, Nándi, a te látogatásaid ör-
zik a rendet.

(A rádióban semleges, a korban el-
hangzott műsor szól. Nincs külön
jelentése, hacsak annyi nem, hogy
hétköznapi.)

ESZTER Miért nem fekszel le? El-
aludtál a fotelban.

NÁNDOR Itt maradjak? (Kinyitja ál-
mos szemét, magának:) Pihen-
nem kell, különben holnap a mű-
tét alatt remeg majd a kezem.
Gyűlölöm ezt az állapotot, kikezdi
a hitemet, ha a sebnyitás előtt
a szikén remegve csillog a fény.
(Eszterhez:) Itt maradjak?

ESZTER (riadtan) Nem ezt mondtam.

NÁNDOR Igaz is. Ennek így semmi
értelme.

(Veszi a kabátját.)

ESZTER Elveszett a kapukulcsom.
A házmester biztosan bezárt már.
Nem tudsz kijutni.

NÁNDOR Így sincs sok értelme.

(Közben véget ér a rádió adása, me-
lyet most nem értettünk, csak tudjuk,
a rádió szólt; az adás befejeződött,
sípól a készülék. Egy idő után Eszter
odalép, elfordítja a kapcsológombot.
Visszanéz a férfitra.)

ESZTER Ezt a tudást már kettőnknek
együtt kell őriznünk... Fogkefét
találsz a fürdőszobában. Megisme-
red, még nincs kibontva.

(Az ezerkilencszázhetvenes évek
középe. Eszter és Nándor lakása.
Ugyanaz, mint korábban, de most
jobban megmutatkozik polgári stí-
lusvilága.)

NÁNDOR Péter, hogy elszaladtak az
évek. Tegnap még gyerek voltál,
s ma orvosá avattak. Hát bizony,
az idővel okosan kell gazdálkodni:
mert kevés méretik belőle. A mű-
tét alatt szorítanak a percek. Ha
nem végzed kimért pontossággal,
egyszer csak azon kapod magad,
hogy felébredt a beteg. Mondha-
tod, hogy amit átél, fájdalom nél-
küli reflex, de mindez csak szó.

Szó, szó, szó, ott pedig a tett az egyetlen lehetőség.

KISPÉTER Egyszer véget ér a narkotikum hatása, elmúlik az a nagy bódulat, amely fölött mi azt tehetünk, amit akarunk.

NÁNDOR Majdnem...

KISPÉTER Hogy mondd?

NÁNDOR Lám, mégsem tanultál meg mindent az egyetlenem... Majdnem azt tehetjük, majdnem... és ez a majdnem a legtöbb. Ez a mi tudásunk ösvénye.

KISPÉTER Amikor az egyetlenem kerültem, sokáig azt gondoltam, ezt csak te akartad, te erőltetted: „Fiam, neked is Szegedre kell menned, ahová én jártam. Tudod, milyen professzoraim voltak?...”

NÁNDOR *(közbeváág)* Tudod, milyen professzoraim voltak?

KISPÉTER *(folytatja)* Sokáig azt hittem, a te akarodnak engedelmeskedem...

NÁNDOR És ha így lett volna? És ha kötelességtudatból? Plikten framför alle. A kötelesség mindenekelőtt. A svédek ezt írják a pénzérméjükre. *(Elővesz egy érmét a zsebéből, az asztalra dobja.)* Mindig magamnál hordom.

ESZTER Ez csak a te örökös elvágódásod ellensúlya...

KISPÉTER Anya, ne bánts! Én értem, amit mond. Te nem tudhatod, hiszen te csak a felesége vagy... de köztünk apa...

NÁNDOR A kötelesség mindenekelőtt.

KISPÉTER Már majdnem otthagytam. Elképzeltem, amikor hazajövök és bejelentem: átiratkozom egy másik fakultásra. És akkor klinikai gyakorlaton bevitték minket az egyik kórterembe. Már elhúzták a fehér függönyt az ágy mellett: egy haldokló. Még nem omlott össze

a keringés, még lélegzett, de ez már csak a funkciók működése volt. A kórisme: majdnem mindegy. Bizonyára azt akarta a professzorunk, hogy lássuk, hogyan hal meg az ember.

NÁNDOR Hogyan hal meg az ember?! Ez csak részletkérdés. Nincs közünk hozzá. A halál bölcséleti szempontból az élet része, de az orvosnak már nem tartozik a látókörébe... palliatív kezelés... hogy a beteg minél kevesebb szenvedéssel jusson el oda.

KISPÉTER Nem, apa! Ott halt meg, akkor. Amíg élt, feszültséggel volt tele a levegő, de amikor meghalt, egyszerűen könnyebb lett minden. Megkönnyebbültem, apa, szinte már vonzott a halál, irigyeltem, ahogyan feküdt ott az ágyon, arca szépen kifehéredett, minden abbamaradt, minden. S akkor azt éreztem, helyreállt a rend. És ettől kezdve tudtam, ez a hivatásom.

NÁNDOR Mi szép lehetne a halálban, amikor kín, veszteség, fájdalom... abszurditás... hiába mindenféle hit... nem értem, nem értem.

KISPÉTER Sokáig azt hittem, én sem. De aztán egyre inkább könnyebbnek tűnt minden klinikai gyakorlat. Hiszen ha *ott* a rend, s a rend azt jelenti, *ott* a törvény is, akkor *itt* csak egyetlen törvény létezik: az irgalomé. Ha látszólag kegyetlenül is, de az irgalomé. S ebben a pillanatban megértettem a hivatásomat: hiszen csak irgalmasnak kell lennem! A tudásommal irgalmasnak lenni.

ESZTER Azt gondold, ez olyan könnyű?...

KISPÉTER Igen, mama, ha...

ESZTER Nem értelek.

KISPÉTER Nézz oda... az értelmén túl, s még tovább. Értelemmel tes-

szük föl a kérdéseinket, de nem az értelem mezejében kaphatunk rájuk választ. Ez az élet feszültsége.

(Nándor közben dolgozószobájából kihozza a maga egyetemi diplomáját. A két hengert – Kispéterét és az övét – egymás mellé teszi az asztalra.)

NÁNDOR A tiéd többet ér. Az enyémmre legföljebb azt lehetne ráírni, mennyi gyomrot, mennyi belet és májat látott közéről, hány epehólyagot emelt ki – a tiédre ellenben azt: még minden lehet. S ez sokkal nagyobb érték az én harmincesztendei rutinomnál.

KISPÉTER Ugyan, apa, ez a te jó-ságos gestusod, mellyel mindig alárendeltel magad, alázatos voltál, amióta csak az eszemet tudom. Nem így van, mama?

ESZTER Te mondtad az imént, hogy irgalmasnak kell lennünk. S az alázat nem más, mint megadni magunkat az irgalomnak... Apád mindig rengeteget vállalt. Egész életét a kórház és ezek a szobák jelentették.

KISPÉTER Nélküle nem jutottam volna el ide... Sokszor nem értettem, mi ez a szigorú rend. Mintha félne, hogy egyszer elhagyja a megsokkottságot, s akkor minden fölborul, értelmét veszíti, s már hiába bármi igyekezet...

NÁNDOR A hivatás... a szakmához ez is hozzátartozik. Csak semmi rendetlenség. Pontosság és szépség. Mert csak az a jó, ami szép is. A mi munkánkban a szépség nem öncélú tetszelgés.

KISPÉTER Na látod, mégis tudsz olyasmit mondani, amit én legföljebb harminc év múlva fogalmaznék meg.

NÁNDOR Ez egy öregember tudása. Ami előtte van, legföljebb csak is-

meret. Nagyon vigyázz, ne téveszd össze a kettőt!

KISPÉTER Ismeret és tudás: ugyan mi különböztetné meg őket?

NÁNDOR Az ismeret közömbös, a tudást ellenben áthatja a szenvedély. Szervedélyesen tudni: még ha az a rossz tudása is.

ESZTER Nándi, legalább a mai napon ne! Nem te szoktad mindig mondogatni: lépünk túl... lépünk túl a fölösleges körökön.

NÁNDOR Igen, csakhogy én olyankor az érdektelen dolgokról beszélek. A nyitott test fölött azonban a lényegyet kell fölismerni: a különbség minősíti a dolgokat.

KISPÉTER És az embereket... értem, apám, értem érzékeny distinkciódat. A megkülönböztetés képessége...

NÁNDOR Ellenkező esetben befeleladunk az általánosítás semmitmondó iszapjába.

ESZTER Tudjátok, minek örülök a legjobban? Hogy végre visszatértél, Péter. Már nemcsak hétféteken és a szünetek idején vagy itthon. Milyen rossz volt benyitnom a szobádba, amikor üresen találtam.

KISPÉTER Néhány napig biztosan maradok.

ESZTER *(váratlan ingerültséggel)* Mi az, hogy néhány napig? Hiszen neked itt a helyed. Hová és minek mennél máshová? Te az én gyermekem vagy, itthon a helyed. Azért, mert szereztél egy diplomát, még nem borul föl a világ rendje.

NÁNDOR Anyád... tényleg... erről még nem is beszéltünk. És most... most, hogy eljutottál ide *(megpaszkolja a diplomahengert)*, hogyan tervezed a továbbiakat?

KISPÉTER Még nem tudom... pontosan még nem tudom...

NÁNDOR Pedig nemsokára döntened kell.

KISPÉTER Sebészet... annyi bizonyos.

NÁNDOR *(hirtelen meghökkenésében)* Csak nem gondolod, hogy azon az osztályon kezdheted a pályádat, amelynek én vagyok a főorvosa?

KISPÉTER Nem, apa, erre nem gondoltam.

ESZTER Mintha csak az az átkozott sebészet létezne! Hát képtelenek vagytok másra gondolni? Mindig csak a vér, a vér!...

KISPÉTER Tudod, anya, milyen az, amikor a test fölnyitása előtt megcsillan a fény a szike élén?

ESZTER Olyan romantikával beszéltek erről, mintha a ti életek függene tőle.

NÁNDOR Ugyan, Eszter! Hiszen ha ez vonzza! Te mondtad mindig, bármit választhat, csak boldog legyen vele.

ESZTER Neki sem lesz élete.

NÁNDOR Szóval nekem sem volt...

ESZTER Miért, élet az örökös rögeszme?... Ne haragudj, tudod, nem úgy gondoltam. Talán magamat sajnálom. Mert mi volt az életem? Mindig csak vártam; s amikor hazajöhettél volna, csörgött a telefon: „Ügyelet, át kell vennem az ügyeletet!” „Át kell vennem az ügyeletet!” Ezt a mondatot hallottam életemben a leggyakrabban. És gyűlölöm a telefont, hogy újra megcsörren, és ezt hallom... és vasárnap és karácsonykor és mindig, mindig ügyelet. S most a fiam folytassa?!... Élni szeretnék, végre élni, telefoncsörgés, üres vasárnapok nélkül...

KISPÉTER Anya, nyugodj meg... nem is értem. Hiszen örülnöd kellene.

ESZTER Örülök, persze hogy örülök, kisfiam... de te is értsd meg...

NÁNDOR *(Kispéterhez)* Nincs semmi baj. *(Eszterhez.)* Te mondtad, ma ne menjünk sehová, majd magad elkészíted az ebédet.

ESZTER Ne menjünk sehová... itt-hon akartam maradni... amikor ti is itt vagytok, hiszen ez az öröm a miénk, csak a miénk, és csak itt, ezek között a falak között oszthatjuk meg egymással.

NÁNDOR Föl kell húznom a faliórát. Mindig ilyenkor, mindig ugyanabban a percben. Gyere, segíts!

(Kispéter ügyködik, Nándor figyel. Az óra éppen délután négyet üt.)

KISPÉTER Jól vizsgáztam? Határozott mozdulatokkal, de kényesen ügyelve arra, hogy ne húzzam túl. S közben az óra teste ne billenjen ki megszokott helyzetéből.

NÁNDOR Persze mindebben föl ismerhető az áltatás. Mintha az óra pontossága határozná meg az időt, s ezáltal az élet pontosságát.

KISPÉTER Szigorúnak kell lennünk!

NÁNDOR Ez amolyan huszoneves mondat. Ha valaki ebben a korban nem akarja, ötvenéves kora után pedig még mindig meg akarja váltani a világot, az bolond... Kivel szemben kell szigorúnak lennünk?

KISPÉTER Elsősorban saját magunkkal...

NÁNDOR Aztán később rájössz, hogy a szigorúságot mindig csak másokkal szemben gyakorolod.

KISPÉTER Saját magunkkal és az elvekkkel...

NÁNDOR Elvekkel? Mintha azok fölöttünk álló lények lennének?

KISPÉTER De ha nem fogadjuk el őket, az maga az anarchia.

NÁNDOR Igen, a létezés anarchia!

KISPÉTER És éppen te mondd ezt?!

NÁNDOR *(egyre izgatottabban)* Az anarchiát kell magunkban renddél szelídíteniünk.

KISPÉTER Ez úgy hangzik, mintha az élet kizárólag szenvedés lenne.

NÁNDOR Hát nem az?!... Amíg csak a szavak vannak, addig könnyű, de amikor fölmentsed a hasfalat, ott már véget ér minden ideológia...

KISPÉTER De egyéb megfontolások akkor sem nélkülözhetők...

NÁNDOR Egyéb megfontolások?...

KISPÉTER Amit szépen úgy neveznek: a morális dilemmák. Azok akkor sem érnek véget.

NÁNDOR Nem tudom, mi a különbség morál és ideológia között.

KISPÉTER Nem igaz!

NÁNDOR Nem tudom!...

KISPÉTER Gyáva vagy...

ESZTER Könyörgöm, hagyjátok abba! Péter... Nándi... *(Nem tudja, melyik felé forduljon. Magának)* Hát nem lehet megszabadulni: ami egyszer megtörtént, örökre elkövetkezett? S így hordjuk magunkban a nem tudott múlt kíneserveit? Már nem is önmagunk vagyunk, hanem az időben összerakott kései emlékművek? Az öröm nem a mi örömünk, ahogyan a fájdalom sem a mi fájdalmunk már, minden máshonnan jön, s mi csak a következményeket viseljük?

NÁNDOR *(Kispéterhez)* Ez az! Erre az éles gesztusra van szükség, amikor a kést belemeríted az eleven húsba. Mert hiába az érzéstelenítés, akkor is fáj...

KISPÉTER Megvetsz?

NÁNDOR Nem... fölnőtt szó volt ez... férfias... aztán csak így... tudj ki tartani benne!

(Ismét megszólal a falióra. Egyszerre határjelzés, ugyanakkor biztonságos, egyértelmű zene.)

NÁNDOR Már ennyi lenne?... Meg kell néznem az Öreget...

(Az előbbi kínokat magával cipelve bemegy a fürdőszobába.)

ESZTER Mindennap visszamegy. Korábban a lakásán látogatta, de néhány napja már benn fekszik az osztályon.

KISPÉTER Apám mit mond?

ESZTER Semmit... legföljebb annyit: amíg fönn lehet tartani ezt az állapotot...

KISPÉTER De hiszen ez nem sebészi feladat. Miért nem viszik a belgyógyászatra?

ESZTER A saját osztályán akar meghalni... Gyere! *(Eszter, mintha valami csínyet követne el, magával vonja a fiát, föltesz egy lemezt, táncra akarja bírni Kispétert, aki most olyan sután mozog, mint korábban, hasonló helyzetben ő.)* Erre táncoltam, amikor várandós voltam veled... tánc... tánc... csak a tánc...

(Nándor a fürdőszobában megmossa az arcát, közben megelevenedik egy korábbi emlék. Vidám orvosi társaság.)

MAJLÁTH Gratulálok a főorvosi kinevezésedhez! Hazudnék, ha azt mondanám, fájdalom nélkül adom át, de belátom, megöregedtem, s jó kezekben tudom az osztály sorsát.

NÁNDOR Gyurka bácsi, szakmai tudásom java részét neked köszönhetem. A fájdalom pedig... nekem is fáj, hogy mostantól nem te vezeted a reggeli megbeszéléseket, de hát a fájdalom... az már csak együtt jár a mi szakmánkkal.

MAJLÁTH S aki nem vigyáz, hamar a sivatag földjén érezheti magát...

NÁNDOR Azért a szakmai tanácsaidra ugye továbbra is számíthatok?

MAJLÁTH De csak akkor, ha te fordulsz hozzám. Tudod, hol találsz, én nem foglak keresni. Régen a szerzeteseknél, ha letelt az előjáró megbízási ideje, el kellett költöznie egy másik kolostorba; hogy jelenlétével ne zavarja az utód munkáját.

I. ORVOS Gratulálok valamennyi osztály nevében...

(Sorra jönnek a többiek, élénk ünnepi hangulat, olykor egy-egy szakmai kifejezés hallatszik ki.)

I. ORVOS *(később Nándor mellé sodródik)* Ez a mi sorsunk... ki-neveznek bennünket, tehát öregszünk... nézd, Nándi, talán nem a mai nap a legalkalmasabb erre, de valamikor majd beszélünk kell...

NÁNDOR Miért nem most?

I. ORVOS Végül is nem annyira sürgős...

NÁNDOR Szóval megszületett az eredmény?...

I. ORVOS Igen...

NÁNDOR Értem... tehát nem lehet saját gyermekem?

I. ORVOS A laboratóriumi adatok ezt mutatják.

(Az ünneplő társaság, mintha köztük lenne Nándor. Közben ő kóborol, s nem tudjuk, még akkor, régen, vagy most, a fürdőszobában mondja-e.)

NÁNDOR Hát ennyi lenne? A néma csönd, és semmi magyarázat. S a tudást hordozzuk magunkkal, míg bele nem pusztulunk. Csak semmi rendetlenség... csak az illem penitenciája... le kell róni... egy életem át leróni... *(Kínjában felkacag.)* És ha nem akarom? Ha egyszer azt mondom: nem, nem és nem! Elég volt belőle! Fölrúgom az illemet és azt kiáltom: élek, élek,

rendelkezem magammal, ez az én testem... jogom van hozzá, s ha azt akarom... ha azt akarom, akár szabad is lehetek!... Szabad... *(Az utóbbi szavak alatt visszatér a fürdőszobai jelenetbe, megigazítja magát, kilép.)*

KISPÉTER Apa, veled tartok! Anya mondta, hogy az öreg Majláth benn fekszik nálad.

NÁNDOR Nem nálam, a saját osztályán.

KISPÉTER Benced bízik.

NÁNDOR Nem... ő a bizalmát már régen máshová helyezte. Nagyon jól tudja, hogy ebben a helyzetben az emberi bizalomnak már nemigen van helye...

KISPÉTER Végső stádium?...

NÁNDOR A keringés bármikor összehúzódhat. Minden szerv elhasználódott. Az ember hajlamos arra gondolni, az élet másra sem jó, mint-hogy elhasználja minden szervünket... nemcsak a szívet, a tüdőt, a vesét, hanem a gondolatainkat, az érzelmeinket, az akaratunkat is... mert tanulj meg, ezek is szervek, életfontosságú szervek.

KISPÉTER Veled tartok.

(Eszter olyan mozdulatot tesz, mintha szeretné megvédeni vagy megáldani a távozó két férfit.)

NÁNDOR Köszönöm, nővér, magam adom be a főorvos úrnak az esti fájdalomcsillapítót.

KISPÉTER Apa, köpeny!

NÁNDOR Jelmez... itt most nincs rá szükség.

KISPÉTER Én akkor is...

NÁNDOR Persze, doktor úr. Így helyes, így rendjénvaló.

(Fölsegíti Kispéterre a maga köpenyét. Haladnak a folyosón a kórterem felé, ahol az Öreg egyedül fekszik.)

KISPÉTER Az ilyen esetek kikezdi az ember hitét...

NÁNDOR Eset?... Végére is egy ember...

KISPÉTER *(zavartan, bizonytalanul)* Igen, igen, de... mégsem lehet úgy közelíteni...

NÁNDOR ...mintha egy ember lenne?...

KISPÉTER A segítség távolságtartást kíván.

NÁNDOR Akkor talán ezért van ilyen messze tőlünk az Isten?

KISPÉTER Apa, azt gondoltam, te nem...

NÁNDOR Hitünket senki halandó nem ismerheti...

(Belépnek a kórterembe.)

MAJLÁTH Nándi, köszönöm... hát még vasárnap is.

NÁNDOR Hogy érzed magad, Gyurka bácsi?

MAJLÁTH Hogy érzem magam? Jól, olyan jól, hogy már humorizálni tudok rajta. Ez a számtani megállapítás jutott ma eszembe: élet csak egy van, ettől aztán páratlan... Ugye, jó?

NÁNDOR Nagyon jó...

MAJLÁTH Talán nem is olyan jó... talán nem is igaz.

NÁNDOR Gyurka bácsi, a fiam mától diplomás orvos. Mostantól akár ő gyógyíthat minket.

MAJLÁTH *(Kispéterhez)* Bizony, nagyon fontos ez. Mert még a halálunk előtt meg kell gyógyulnunk.

(Nándor be akarja adni az injekciót. Ekkor veszi észre, hogy valamit a rendelőben hagyott.)

NÁNDOR Azonnal jövök.

MAJLÁTH *(amikor egyedül maradnak)* Péter, kérlek, gyere ma vissza... egyedül... apád ne tudjon róla... kérlek...

(Visszatér Nándor, készül, hogy beadja az injekciót.)

MAJLÁTH Köszönöm, Nándi, ma ne! Nincsenek különösebb fájdalmain. A mai éjszakát enélkül is kibírom.

NÁNDOR Ahogy gondolod, Gyurka bácsi.

(Eszter egyedül van otthon.)

ESZTER *(a jóval korábbi, hasonló témájú és hangulatú jelenetet folytatja)* Gyerekkoromban apám lefeküdt rácsos ágyam mellé a szőnyegre, hanyagul végigdőlt, ezáltal fejünk közel került egymáshoz, s mesélni kezdett a világgjáró vonatáról. Mindig ott folytatta, ahol előző este abbahagyta. A vonat két kisváros között közlekedett: öreg is volt már, töpörödött is, de mindig vitte az embereket. S útközben, ezen az örökké két kisváros közötti úton hallotta, mit beszélnek az utasok távoli, csodás vidékekről és különös dolgokról. A vonat egyre inkább vágyakozott, hogy megismerje mindezt. S egy napon föllázadt: otthagyta a megszokott sínpályát és elindult világgá... Ezt mesélte apám: amint átkelt a hegyeken, alagutakon haladt keresztül, városokat hasított át, folyók fölött, hidakon közlekedett, s csak ment, egyre csak ment... és én akkor azt gondoltam, rám is ez az érett, zamatos körte-világ vár, mert a meséknek körtéhez fogható fénye, íze és illata volt... igen, fénye, íze és illata... és melegsége... meleg császárkörteillata volt mindennek... és most újra érzem ezt, újra, mintha megint mindent lehetne, mikor... talán azt hiszem, a szenvedés nem öröktől való és nem örökre ítéltetés *(forog, ne-*

vet, visszahóköl, újra mosoly esik rá), végre egyszer csak élni, olyan egyszerűen, ahogyan az óra üt és készül a vacsora... Istenem, add meg nekem ezt a mesét!... Vagy magamnak kell megszereznem, nekem kell magammal elhitetnem a mesét? Hát jó: játszunk, játszunk... játszani akarok, istenem, játszani akarok... (És megint egy lemezsláger, dúdolás...) Jogom van az áldott perchez, a bűn nélküli időhöz, én megőriztem, Kispéter, megőriztem benned, megőriztem mindent... istenem, add meg a megváltás vasárnap délutánját!...

(Ekkor érkezik Nándor és Kispéter, akiket eddig is láttunk hosszan közeledni, Eszter monológja alatt.)

NÁNDOR Talán a halál előtt jutunk el legszemélyesebb önmagunkhoz?

Amikor a tét már maga az esély.

KISPÉTER Úgy hangzik, mint valami perszonalista elmélet.

NÁNDOR Tudod, az ókori görögök mit neveztek perszónának? Az álarcot a színpadon, amellyel a színész elrejtette önmagát, hogy a megjeleníteni kívánt személy naggyá torzított vonásait vegye magára.

KISPÉTER Hát az ember már soha nem ismerheti föl?...

NÁNDOR Ugyan, mit ismerhetne föl?

KISPÉTER Önmagát...

NÁNDOR (rezignáltan) Önmagát?...

(A könyvesszekrényhez lép, kivesz egy kötetet, olvassa:) „Most még csak tükör által, homályosan látunk...”

KISPÉTER Ismerem... a szeretethimnusz... azt gondoltam, te ilyesmit...

NÁNDOR Azt gondoltad?... Azt gondoltad, perszóna vagyok, álarc... tapogatódzunk, mint a vakok, bi-

zonytalan kézzel és dadogó szavakkal keressük a másikat, el akarjuk mondani... és semmit nem tudunk elmondani...

KISPÉTER Figyeltelek egész délután. Szép a szenvedésed...

NÁNDOR Szép?...

KISPÉTER Szép... tehát igaz.

NÁNDOR (magának, majd a végén szeretne kitörni ebből) De miért a szenvedés?... Miért?... Miért?... Miért a lombok és miért a harangok, miért a képzelet és miért a folyó, miért a mozgás és miért a fények?... Eszter, hol vagy, Eszter, miért, miért?... Miért a szenvedés, miért mindig a szenvedés?... Amikor pedig lehetne!...

KISPÉTER Anya, tudod, hogyan nézett az öreg Majláth apára?... Szeretném, ha egyszer a betegeim így tekintenének énám is.

NÁNDOR Ugyan, nagy szavak...

KISPÉTER Nem, apa. Nem szabad félnünk a nagy szavaktól. Ha már megadtuk érte a fizetséget...

NÁNDOR (az önirónia és a szenvedélyes giccs határán) Egy marékka a lelkemből... ez a fizetség...

KISPÉTER Ha ennyi, hát ennyi...

(Váltás.)

ESZTER Arra gondoltam, ma később vacsoráznánk... Este elmegyünk hangversenyre... megvettem a jegyeket... micsoda műsor: az Újvilág szimfónia, a második részben pedig Mozart Requiemje.

KISPÉTER De anya, gondolhattad volna, hogy az estét Ágnessel töltöm.

ESZTER Neki is vettem jegyet.

KISPÉTER Mikor kezdődik?

ESZTER Mint mindig, fél nyolckor. Igazán tudhatnád.

KISPÉTER Igyekezni fogunk... de lehet, nem érünk oda időben. Ágnes

tervezett valamit estére, és még nekem is van némi elintéznivalóm.

ESZTER *(fájdalmas, dühös lemondással)* És te, Nándi? Neked is vissza kell menned a kórházba? Mert ez szokott következni.

NÁNDOR Nem, nekem most nincs ott semmi tennivalóm.

ESZTER Hát jó... ha így, hát így. Majd ismét csak kettesben ülünk ott apáddal... mint két vénülő madár.

KISPÉTER *(kibillentve a hangulatot, apjához)* Mindig mondtam, hogy színésznek kellett volna lennie. Igazi naiva. A színház előterében a zsebkezdőárus megélt volna a produkciójából.

NÁNDOR *(átvéve a hangulatot)* Ne bántsд anyádat!

KISPÉTER *(átöleli Esztert)* Bántani?... Ugyan, bántani? Anyám, ez szeretet...

ESZTER Persze, kisfiam... végül is a szándék ítéli meg a tettet.

KISPÉTER Nem, anyám... igaz szándék is szülhet hamis tettet, s hamis szándék is kifényesítheti... de honnan veszed ezt?

ESZTER Régen olvastam... már nem emlékezem pontosan... *Hitek tragédiája*... ez volt a címe, igen, ezt a címet viselte...

KISPÉTER Nem ismerem.

ESZTER Azóta is keresem, de nem találtam rá. Régen volt...

KISPÉTER Biztosan valamilyen utánérzés... már a címéből ítélve.

ESZTER *(fájdalmasan, élesen)* Akkor az egész élet utánérzés! Nem azt érezzük, amit magunkban hordunk, hanem az érzés utánzatát. S örült módon, mint egy vad tango, olyan szenvedéllyel keressük, hol vagyunk... hol vagyunk?... Tánciskola... egy-kettő... táncolni

szeretnék, úgy, mint régen, még mindenek előtt, diákszoknyában, egy, kettő, három, fiúk eggyel tovább... istenem, istenem... hitek tragédiája!... *(Esztert látjuk Péterrel a diáktánciskolában.)*

KISPÉTER Mama, mi van veled?

ESZTER Semmi, semmi, kisfiam, tudod, csak arra gondolok... mert boldog vagyok... hiszen itt vagy, drága gyerekem...

KISPÉTER Igen, mama, én mindig veled maradok.

ESZTER *(visszatér a jelenbe)* Ó, hogy is jutott eszembe... táncolni az én koromban... talán kinevet érte az én nagy fiam...

KISPÉTER Hölgyem, szabad egy táncra? *(Fölkéri az anyját. Harmónikusán, szépen siklanak.)*

ESZTER Ugye a hitek?...

KISPÉTER Igen, mama, a hitek... *(A szöveg beleolvad a táncba.)*

(Anya és fia el, Nándor lassan végigsétál a színpadon, fejére teszi régi kalapját. Nem szól, csak megy, s mintha egy örök, nagy kör fordulna, megjelenik Kispéter a kórházban.)

KISPÉTER *(száraz hangon)* Itt vagyok.

MAJLÁTH Hát eljöttél!

KISPÉTER *(Majláthot nézi, s rajta át messzebbre tekint)* Elfogyott... ha fölhajtanám a takarót, már nem találnám a testet. Kopasz madárfej, abban még lüktet az élet. Csakhogy már minden visszafordíthatatlan... s a hanyatló élet beleröhög az orvos szemébe. A szervezet kivonja magát az emberi elme ellenőrzése és beavatkozása alól, már egy sokkal erősebb logikának engedelmeskedik... Jóval egyszerűbb a boncasztal mellett állni. Ott már halott az anyag, minden sebészi vágás utólagos okoskodás...

MAJLÁTH ...és ez így van a történelemben is...

KISPÉTER *(zavartan)* Hogyan?

MAJLÁTH Látom az arcodon, mire gondolsz... ha nem veszed rossz néven, csatlakozom a társalgásodhoz... olyan jó rád nézni... a fiam, majdnem ilyen idős volt, amikor elment...

KISPÉTER *(még szárazabban)* Itt vagyok!

MAJLÁTH Bátor férfi, bátor, erős férfi vagy...

(A színpad fordul egy kört, vagy másképpen kerül körbe az idő.)

MAJLÁTH *(éppen befejezi hosszú beszédét, a végét halljuk)* ...bátor vagy, bátor, erős férfi, kibírod... ez az egyetlen esély, hogy szét-törjük...

KISPÉTER Miért kellett megtudnom?

MAJLÁTH Gyűlölsz?... Gyűlölsz?

KISPÉTER Ezért kellett visszajönnöm?

MAJLÁTH Igen, ezért.

KISPÉTER Bosszú?

MAJLÁTH Bosszú?... Ugyan, inkább esély.

KISPÉTER Esély? Miféle esélyt adhat, hogy meg kellett tudnom, az az ember, aki fölnevelt, és apámnak fogadok el, megölte az apámat.

MAJLÁTH Nem ezt mondtam!... Légy pontos! Neked pontosnak kell lenned. A műtét csak akkor sikerül, ha pontos vagy... Tehát!...

KISPÉTER Belehaltak... az egyikük úgy, hogy meghalt, másikuk azzal, hogy életben maradt.

MAJLÁTH A legfontosabbat tudod...

KISPÉTER Esély? Miféle esély?

MAJLÁTH Ezt neked kell tudnod.

KISPÉTER Nem tudok semmit.

MAJLÁTH Nehogy azt hidd, képtelen lennék meghalni ezzel a tudással. De el kellett mondanom neked.

Senki másnak, csak neked. Ezért vártam rád.

KISPÉTER De miért?

MAJLÁTH Mert különben nem tudsz élni!

KISPÉTER De miért?

MAJLÁTH Mert különben nem tudsz élni! Most már megszabadulhatsz...

KISPÉTER Miféle szabadulást hozhat egy gyilkosság?

MAJLÁTH *(megemeli maradék hangját)* Nem gyilkosság! Hát mégsem akarod megérteni! Nem gyilkosságot mondtam. Nekem nincs jogom ítékezni.

KISPÉTER *(keservesen)* Csak nekem?

MAJLÁTH Nem. Neked sem ítékezni kell. A tudás nem erre jogosít fel.

KISPÉTER Hanem?...

MAJLÁTH Hogy élj... élj... érted, élj!...

KISPÉTER Szenvedek!...

MAJLÁTH Ne félj tőle! *(Magának.)* Szegény fiú... talán tévedtem, talán mégis tévedtem?... Péter, maradj még!

KISPÉTER Nincs miért.

MAJLÁTH Félek... félek, hátha tévedtem.

KISPÉTER Elmegyek.

MAJLÁTH Nem tettem másként.

KISPÉTER Elmegyek.

MAJLÁTH Élj... élj... érted, élj!...

(Péter elindul. Hosszan megy, amolyan férfias mozgással, majd elérkezik Ágneshez.)

KISPÉTER *(magának)* Különös természetű a fájdalom: összeszorít, aztán egyszerre, teljesen váratlanul az egyedül hihető valóság és a hihetatlenség mezsgyéjére költözik.

(Mintha csak beleütközne Ágnesbe.)

KISPÉTER *(a következő közhelyet olyan erővel – hanggal, testtel,*

lélekkel – mondja, hogy ezzel szétfeszíti annak közhely jellegét; egyébként ez a darab során többször érvényesül; úgy távolít el a közhelyek kimondásával, hogy egy másik síkon közelebb hoz) Soha nem szerettelek még ennyire.

ÁGNES Mi történt? Furcsa vagy... zaklatott.

KISPÉTER Ugye, soha nem láttál még ilyennek, mint ma? Ennyire „zaklatottnak”? Ostobaság!

ÁGNES De, de, zaklatott vagy.

KISPÉTER *(anélkül, hogy ez didaktikus módon tudatosulna, hasonlít Péterre és Nándorra)* Hagyd abba! Megőrülök, ha még egyszer kiejted: zaklatott. Megőrülök tőle, érted?! Fogd be a szád! Nem elég, hogy szeretlek?!

(Ágnes segíteni akar a fiún.)

KISPÉTER Ne tölts! Nekem ne! Inkább tegyél föl egy lemezt. És ne gyújts lámpát! És ne kérdezz többet semmit!

(Kattan a lemezjátszó gombja. A forgó korong fölnagyobbodik, végtelen nagygyá, legalábbis a szereplőkhöz viszonyítva végtelenségig növekszik. Ágnes lefekszik, alszik, Kispéter egész éjszaka virraszt.)

KISPÉTER *(magának)* Talán ilyen lehetett a pokol Vergilius társaságában? Dante bizonyára rengeteget szenvedett, mire végigjárta. Képzeld el azokat az éjszakákat, amint egyre lejjebb hatolt. *(Kinéz az éjszakába.)* S én fölfelé látok. A szemközi domb tetejére annak idején a szőlősgazdák kápolnát építettek... hogy legyen honnan lenézniük – és legyen hová föltekinteniük... *(Egyszerre megrándul.)* Ebben az órában hal meg

az Öreg, bizonyára ebben az órában... Ó, mondd, hiszel abban, hogy a megváltás egymás által... hogy az egyik embernek föl kell áldoznia magát?... Azt mondod, teória? De hiszen olyan egyszerű minden... és mégsem... miért, miért, hogy a tárgyak lefelé esnek, miért... miért? Miért, hogy a hangos harcok halk kesergések, miért, hogy a szó kifordul a szájamból... bolond vagy te, ha tudni akarod, ami lehetetlen... Nappal élnek a csodák, most lemeztelenednek; hol hegy volt, pusztaság, s a pusztaság sincs már... időtlenül vonul a végtelen sereg az emlékezetben... tengelyes sár testünk szennye... és mégis, tiszta az ég, tiszta a kocsmái ének, tiszta a messze-messzeség, tisztán látlak benneteket: tiszta szem, tiszta szem, tiszta falak, tiszta, tiszta... vedd le a ruhád, leperreg a sár, leperreg a félelem, tiszta, tiszta, tiszta félelem... senkit nem látok, s mind körülöttem, s már majdnem hiszem, úgy élünk, mint fekete kisdedek, s a mohó-tiszta, tiszta szem.

(Kispéter elindul a kórházba. A folyosó üresen bámul a reggeli fénybe, mintha most szabadulna az éjszaka kiömlött sóhajtásoktól és nyögésektől. Nándor lép ki a kórteremből. Szembetalálkoznak.)

NÁNDOR Hogyan jutott eszedbe, hogy idegyere?!

KISPÉTER (...)

NÁNDOR Péter, miért jöttél ide?

KISPÉTER Mindent tudok.

NÁNDOR Meghalt.

KISPÉTER Tudom.

NÁNDOR *(a „tudhatod” szót elkese-redetten megnyomja)* Nem tudhatod, az imént történt.

KISPÉTER Tegnap este, amikor visszajöttem, tudtam, hogy nem éri meg a reggelt.

NÁNDOR És most?

KISPÉTER Menjünk...

NÁNDOR Ennyi?...

KISPÉTER Igen, ennyi...

NÁNDOR Mondd már végre!...

KISPÉTER Mindent tudok.

NÁNDOR És most? Megölsz... vagy feljelentesz?

KISPÉTER Elutazom.

NÁNDOR Ennyi az egész?

KISPÉTER Igen, ennyi.

NÁNDOR Ölj meg! Ennél az is jobb.

KISPÉTER Nincs jogom...

NÁNDOR Azt szeretném mondani...

KISPÉTER Ne mondj semmit, apa!

NÁNDOR Apa?!...

(A vasutas merészen a sípjába fúj.)

NÁNDOR Ne menj el!... Nem mehetsz el!...

(A fiú nem válaszol.)

NÁNDOR *(rosszulléttel küzd, lázad, életében talán először minden alakoskodást lehántva magáról)*
Itt már meghalni sem lehet tisztességgel?... Hát nincs megváltás ezen a nyomorult földön?!

(A fiú búcsút int. Sajnálja azt az embert, aki egyre kisebbé válik a vágányok mellett, de tudja, nem tehet érte semmit.)

Az ember békére, biztonságra és bizonyosságra vágyik. Akkor is, ha nem tud róla, vagy hallgatásba, netán tudatlanságba burkolózik. A *Műtét* szereplői ennek a hármass operációnak a részesei 1956-ban és az utána következő évtizedekben. Különböző – személyiségükből következő – utakon igyekeznek, leginkább ösztönös módon, választ adni önmaguknak. Az ember drámája (választása) az egyén drámája, miközben a másokkal való viszonyában testesül ez meg. A szerző semmiképpen nem szándékozik ítéletet mondani. A magasztosan csetlő-botló, nyomorultságában is fölfénylő életet szeretné bemutatni, amely a remény következtében még bukásában is nagyszerű.

Elmer István 1952-ben született Esztergomban. Különbőféle tanulmányok után (magyar nyelv és irodalom, történelem, pszichológia, gyógypedagógia, kánonjog) szinte minden iskolatípusban tanított (kisegítő iskolától az egyetemig), ugyanakkor főállásának az Új Ember című katolikus hetilapot tekinti, immár évtizedek óta.

Közel harminc kötete jelent meg (regények, novellák, portrék, történelmi művek). 2004-ben József Attila-díjban részesült.

Napkút Kiadó Kft.
1014 Budapest, Szentháromság tér 6.
Telefon/fax: (1) 225-3474
E-mail: napkut@gmail.com
Honlap: www.napkut.hu

Felelős kiadó: Szondi György
Szöveggondozó: Kovács Ildikó
Tördelőszerkesztő: Szondi Bence